

Çin İşi Japon İşi, Acep Bu Kimin İşi? Fatsa'dan Nagoya'ya Bir Göç Hikâyesinin Gölgesindeki Kadınlar

Esra DEMİRKOL*

Yağmurlu bir Fatsa gününde, loş bir ışıktaki Leman ile otururken beni en çok etkileyen “Biz kocayı unuttuk zaten burada. O kadar yük bindi ki sırtımıza!” sözleri olmuştu. O anda ne diyeceğimi bilememiştim; zaten Leman da benden bir şey dememi beklemiyordu. Bu sözler üzerine bir süre sessizlik olmuş, ne ben ne Leman ne de gülümseyerek bizi dinleyen küçük kızı bir şey diyebilmişti. Havayı değiştirmek için aklıma gelen ilk soruyu sordum sadece: “Peki siz hiç Japonya'ya gittiniz mi?”

Leman, eşi Fatsa'dan Japonya'ya göç eden birçok kadından sadece biri. Eşi 8 yıldır Japonya'da ve 8 yıldır ne eşi bir kez olsun Fatsa'ya gelebilmiş ne de Leman eşinin yanına gidebilmiş. 8 yıldır, Leman'ın değişimiyle ailesine daha iyi bir hayat verebilmek uğruna gurbet elde hem de Türkiye'nin çok da alışık olmadığı bir göç durağında, Japonya'da.

Bu çalışmada eşi Japonya'ya göç etmiş, geride kalan kadınların değişen hayatları incelenmektedir. Kadınların, eşlerinin göçünü ve bu süreci nasıl deneyimledikleri çalışmanın odak noktasıdır. Araştırmanın saha çalışması Ağustos-Ekim 2010 tarihleri arasında Ordu'nun Fatsa ilçesinde yürütülmüştür. Çalışma boyunca eşleri Japonya'ya göç etmiş 15 kadın ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler süresince herhangi bir anket kullanılmasa da görüşme boyunca bu göçe nasıl karar verildiği, geride kalan kadının rollerinin nasıl değiştiği, çocuklar ile ilişkilerin nasıl şekillendiğini anlamak üzere sorular sorulmuştur. Görüşmeler, kadınların evlerinde gerçekleştirilmiştir ve ortalama 3 saat sürmüştür. Yazı içerisinde görüşme yapılan kadınların gerçek isimleri kullanılmamış, kimlikleri gizli tutulmuştur.

* Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü

I. Türkiye: Göçün Bitmediği Ülke

İlk olarak 1961 yılında Batı Almanya'ya ile imzalanan konuk işçi anlaşması ile uluslararası işçi göçüyle resmen tanışan Türkiye, o tarihten itibaren Avrupa'nın birçok ülkesine işçi gönderdi (Abadan-Unat, 2006). İlerleyen yıllarda Türkiye, sadece Batı'ya değil, petrol zengini Arap ülkelerine de işçi göndermeye başladı (Koç ve Onan 2004). Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından ortaya çıkan yeni cumhuriyetler 1990'lardan itibaren Türkiye'den giden işçilerin yeni göç durağı haline geldi (İçduygu, Sirkeci ve Muradoğlu 2001; Coşkun ve Türkyılmaz 2009).

1960'ların başında uluslararası işçi göçü ile tanışan Türkiye'den hâlâ sayılan bölgelere işçi göçü devam ediyor denilebilir. Yalnız Türkiyeli işçiler için artık yeni bir durak daha söz konusu: Japonya. 1990'ların başından itibaren özellikle Fatsa'dan gerçekleşen bu göç, birçok kişi tarafından hâlâ bilinmiyor. Bugün Fatsalı olup Japonya'da yaşayan birçok insan var. Resmî olmayan kaynaklar neredeyse 4,000'den fazla kişinin Japonya'da olduğunu söylese de kesin rakamlar mevcut değil. Bunun en önemli nedeni birçok insanın ülkedeki varlığının yasal bir statüye dayanmaması.

Fatsa, Türkiye tarihinde özellikle siyasi durumuyla farklı bir yere sahipken, son 20 yıldır sergilediği göç dinamiği ile de diğer örneklerden başka bir yerde durmaktadır. Fatsa'dan yurtdışına verilen işçi göçü diğer istikametlerin tersine Japonya'ya gerçekleşmektedir. Göç edilen yerin farklılığı dışında, aslında hikâye bildik bir "göç hikâyesi"dir: Ekonomik sıkıntıların sonucu bireyler, özellikle de erkek bireyler, ailelerine daha iyi bir yaşam sağlayabilmek için başka şehirlere ya da ülkelere göç eder ve zamanla çevresindeki erkeklere de bulunduğu yerde iş imkânları sağlarlar. Böylece gidilen yerde bir hemşehri topluluğu oluşur. Bu topluluk ailelerin de eklenmesiyle giderek büyür. Fatsa örneği de bu açıdan bakıldığında diğer vakalardan farklı bir gelişim sergilemez. Lakin göçün başlama şekli diğer göç hikâyelerinden oldukça ayrıdır. Zaman içerisinde bir nevi şehir efsanesi haline almış bir hikâye aslında Fatsa'nın göç hikâyesi. Avrupa'ya ya da Arap ülkelerine işçi göçleri, ilk anlarından itibaren kalabalık bir grup ile başlayıp sayısı artmaya devam ederken, Fatsa örneğinde bu göçü başlatan isim bellidir: Hayri Atılgan¹, diğer bir deyişle "Japonya Fatih".

Aslında tüm hikâye Hayri Atılgan'dan önce ismi bilinmeyen bir Çorumlu ile başlıyor. Bu Çorumlu, 1988 yılında İstanbul'da bir Japon ile tanışır. Metal işinde çalışan bu Japon, Çorumlu'ya kendisiyle beraber Japonya'ya gelip iş yapmasını teklif eder, Çorumlu da kabul eder ve Japonya'ya gider. O sıralarda Hayri Atılgan ise bir gemide aşçı olarak çalışmaktadır. Gemisi Japonya'ya demirlediğinde, şans bu ya, Hayri Atılgan limanda Çorumlu ile tanışır. Beraber birkaç gün geçirdikten sonra Çorumlu, Atılgan'a aşçılıktan ne kadar para kazandığını sorar. Atılgan'ın söylediği ücreti düşük bulan Çorumlu, Atılgan'a Japonya'da beraber çalışmalarını için teklifte bulunur, çünkü Çorumlu kendisini Japonya'da çok yalnız hissetmektedir. Ayrıca,

¹ <http://arsiv.sabah.com.tr/2005/10/01/cp/gnc105-20050925-102.html>

http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=cts&haberno=5471

<http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&ArticleID=1044039&Date=25.03.2011&CategoryID=77>

Atılğan'a eğer kalırsa Japonya'da çok daha fazla para kazanabileceğini söyler. Bunun üzerine Atılğan, bu teklifi kabul eder ve 1988 yılında itibaren Fatsa'dan Japonya'ya özellikle de Nagoya şehrine göçün ilk adımını atmış olur.

II. Göçmen Eşi Olmak

Türkiye'den 1960'larda Avrupa ülkelerine başlayan, sonrasında Arap ülkelerine ve son yıllarda eski Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ülkelerine devam eden işçi göçünde çoğunluğu erkekler oluştuyordu. İçduygu ve Sirkeci bu durumu şöyle örneklemetedir: "1967 ve 1980 yılları arasında Arap ülkelerine çalışmaya giden 77,000 işçi arasından sadece 31 tanesi kadındı" (İçduygu ve Sirkeci 1998: 8). Göç vakalarında eşleriyle ya da aileleriyle hatta tek başına göç eden kadınlara rastlansa da kadınların asıl rolü "geride kalan" olmaktı. Göç çalışmalarında, göçmenler üzerine yapılan çok sayıda çalışma bulunsa da geride kalanlar üzerine yeterli ölçüde çalışma bulunmamaktadır. Çünkü göç süreci sadece göçmenin kendisini değil, geride kalanı da farklı şekillerde, ama aynı derecede etkilemektedir.

Özellikle 2000'li yıllarda, göç literatüründe erkek göçünün geride kalan kadının nasıl deneyimlediğine dair çalışmalara, yeterli ölçüde olmasa da, rastlanmaya başlamıştır (Mahler, 2001; Cohen, 2001; Engel, 1986; Haid, 1996; Desai ve Banerji, 2008; Drotbohm, 2010; Reeder, 2001; Boehm, 2008; Pribilsky, 2004; Myntti, 1984). Şimdiye kadar yapılan çalışmalar, kocanın gidişiyle birlikte kadının hayatında olumlu gelişmelerin yanı sıra birçok olumsuz gelişmenin de yaşandığını ortaya koymaktadır. Geride kalan kadının daha fazla sorumluluk üstlenmesi ile "kadınlık" rollerinde değişimler gözlemlenirken, ekonomik sıkıntılar ve çocukların yetiştirilmesinde, özellikle de çocukla iletişim ve disiplin gibi konularda kadınların zorluklar yaşadıkları görülmüştür (Nguyen, Yeoh ve Toyota, 2006).

Kadının rollerinin ve konumlarının değişme alanları olarak şunlar sıralanabilir: 1. Aile içindeki karar alma sürecindeki rolü, 2. Erkek tarafından gönderilen paranın kullanımı konusundaki rolü, 3. Yalnız bir kadın olarak toplum içindeki konumları. Bu üç alana, dünya genelinde yapılan çalışmalar merkezinde baktığımızda, kadının değişen rolü ve konumu açısından bazı ortaklıklar bulmak mümkündür.

Öncelikle birçok çalışma, erkeklerin göç etmesiyle beraber kadınların aile içindeki karar alma mekanizmalarında karar veren olarak daha etkin bir konuma geldiğini göstermektedir (Nguyen, Yeoh ve Toyota, 2006; Boehm, 2008). Kadınların kazandıkları bu güçlenme, eşlerinin gitmesiyle beraber birçok sorumluluğun kadının yetki alanına devrolmasıyla açıklanabilir. Kadınlık tanımı gereği sahip oldukları sorumluluklara bir de eşlerinden kalan sorumlulukların eklenmesi, kadınların hayatlarında önemli değişikliklere neden olur (Boehm 2008). Aslında "erkek işi" olarak görülen birçok iş, kocaların gidişinin ardından artık kadınlar tarafından yapılır, dolayısıyla da bu işlerle ilgili kararlar bizzat kadınlar tarafından alınır hâle gelir. Bu yüzden çekirdek aile içerisindeki her türlü sorumluluk kadınların omuzlarına biner, bunun sonucu olarak da toplumsal cinsiyet rollerinde değişiklikler meydana gelir.

Kadının iktidarının güçlenmesi olarak yorumlanabilecek bu durum, bazı kadınlar için şikayet sebebidir (Gordon, 1981). Kimi kadınlar için bu durum, sırtlarına binen

yeni bir “yük”tür sadece. Bunun nedeni kadının eşinin gitmeden önceki hayatı ile gittikten sonraki hayatı arasındaki farklılıktır. Birçok çalışma, kadınların göçten önce kendilerini sadece “kadın” olarak tanımladıklarını, oysa erkeklerin göçü ile birlikte kendilerini tanımlarken kullandıkları dilde bir değişiklik yaşandığını ve kadının kendini hem kadın hem erkek olarak nitelendirdiğini ortaya koymaktadır. Kadın, eşin göçünden önce geleneksel olarak tanımlanan “kadınlık” rolünü doğal olarak kabul etmekte, kendi yetki ve sorumluluk alanını ev işleri, bahçe işleri ya da çocukların günlük gereksinimlerinin giderilmesi ile sınırlı görmektedir. Fakat, erkeğin göçü ile beraber “erkek işi” olarak tanımlanan, “hane dışı”na taşan işleri de kadın yapmaya başlar. Bu nedenle de göçten sonra kendisini sadece kadın olarak değil, evin hem erkeği hem de kadını olarak tanımlar ve geleneksel tanımın dışındaki bu yeni sorumluluklar kadın tarafından olumsuzluk olarak nitelendirilir.

Yine de kadının sorumluluk alanının genişlemesinin, her durumda kadının güçlenmesi ile sonuçlanmadığını söylemek gerekir. Bazı çalışmalar, kadının sırtına binen bu ek yükün, kadınları aile içinde ve toplumsal alanda daha güçlü kılmadığını ortaya koymaktadır. Yapılan çalışmalar, geleneksel değerlerin güçlü olduğu toplumlarda ve ataerkil otoritenin hakim olduğu geniş ailelerde kadınların eşlerin yokluğunda söz hakkı anlamında, özellikle de aileyi ilgilendiren kararların alınmasında güç sahibi olamadıklarını da göstermektedir (Abadan-Unat 1977; Desai and Banerji 2008).

Erkeğin gidişinden sonra kadınların hayatında ortaya çıkan bir diğer yetki alanı da eşler tarafından gönderilen para ve bu paranın kullanımudur. Paranın kime gönderildiği ve nasıl kullanılacağına kimin karar verdiği, kadınların içinde yaşadıkları aile tiplerine dair de ipuçları verir. Taylor’ın, 1984 yılında Mısır’da yaptığı çalışma geniş aile ile beraber yaşayan kadınların kocaları tarafından gönderilen para üzerinde hiçbir söz haklarının olmadığını göstermektedir. Mısır örneğinde gelen para ya kayınpederler tarafından kullanılmakta, kayınpeder ölmüş ise evdeki diğer en büyük erkeğin kontrolüne geçmektedir (Taylor, 1984). Oysa tam tersi durumların yaşandığı örnekler de mevcuttur. Reeder, Sicilya’dan okyanus ötesine göç eden erkeklerin ailelerinde yaşanan çatışmaları, gerginlikleri ve dönüşümleri incelediği çalışmasında parayı kazananın erkekler, ama parayı yönetenin İtalya’da kalan kadınlar olduğunu göstermektedir (Reeder 2001). Bu örnekte kadın, gelen parayı günlük harcamaların yanı sıra yatırım amaçlı da biriktirmeye çalışmakta, ev ya da toprak almak gibi faaliyetlerle paranın değerini korumaktadır. Yapılacak yatırımlarda karı ve koca birlikte karar alsın da fiziksel uzaklıktan dolayı aslında kocanın payına düşen sadece kararın uygulanması konusunda karısına güvenmekten ibarettir. Paranın geride kalan kadına gönderildiği durumlarda, kadının paranın kullanımına ilişkin söz söyleme hakkı doğmakta, böylece aile içinde daha eşit bir yapı sağlanmaktadır.

Göç sonrasında geride kalan kadınların hayatında değişen bir başka alan, toplumsal statüleridir. Evli bir kadın olarak toplum içinde edindikleri yer, kocalarının gidişiyle hassas bir konu haline alır ve özellikle “namus” algısı nedeniyle bu hassas halin dengesini sağlamak yine kadınlara düşer. Özellikle ataerkil değerlerin baskın olduğu toplumlarda namus meselesi önem kazanır. Namusu bu kadar önemli kılan, aslında geleneksel toplumun birbirini denetim altında tutmak için

kullandığı kınama, ama en önemlisi dedikodu mekanizmasıdır. Antropolog Max Gluckman dedikoduyu “esas olarak sosyal grupları bir arada tutma amacına hizmet eden, etkili bir siyasi araç”² (Gluckman, Drotbohm içinde, 2010: 54) olarak tanımlamaktadır. Paine’e göre ise dedikodu “bireylerin, başkalarına zarar vermek pahasına kendi çıkarlarını korumak için kullandıkları bir araç”³ (Paine, Drotbohm içinde, 2010: 54). Namus kavramının önemli olduğu toplumlarda, yalnız bir kadın hakkında çıkacak dedikodu, özellikle de bir başka erkekle ilişkisine dair bir ima, kadın açısından son derece tehlikeli sonuçlar doğurabilir. Bu nedenle geride kalan kadınlar, bilhassa geniş aile ile birlikte nispeten küçük bir yerleşim alanında yaşayanlar dedikodu tehlikesine karşı tetikte olmalı ve kocalarının yokluğunda hareketlerine daha da özen göstermelidir.

III. Fatsa'dan Japonya'ya Göç Serüveninde Kadın

Yukarıda genel olarak literatürdeki geride kalan kadına ilişkin çalışmalardan ve bulgularından sonra dikkatimizi Türkiye'ye ve daha özel olarak Fatsa örneğine çevirmek gerekmektedir. 1960'lardan bu yana göç veren bir ülke olarak Türkiye'de geride kalan kadınlar üzerine kısıtlı sayıda da olsa çalışma bulunmaktadır (Kadıoğlu, 1994; Abadan-Unat, 1977; Kalaycıoğlu et.al, 2010; Fidan ve Fidicioğlu, 2010; Kıray, 1976; Koç ve Onan, 2004). Ancak Fatsa'dan Japonya'ya göç olgusu, birkaç popüler gazete haberine ve bir belgeyle konu olmanın dışında sosyal bilim araştırmalarının gündemine araştırma nesnesi olarak henüz dahil olmadığı için, Fatsa'da geride kalan kadınların göç sürecini nasıl deneyimledikleri sorusu bu çalışmadan önce sorulmamıştır.

² Çeviri bana aittir.

³ Çeviri bana aittir.

A. Erkeklerin Japonya'ya göç etme süreci

Göçün temel nedeni, neredeyse bütün vakalarda aynıdır (Abadan-Unat, 1976; Myntti, 1984; Taylor, 1984; Osella ve Osella, 2000; Malkin, 2004; Yabuki et. al, 2010). Fatsa'dan Japonya'ya göçün en önemli nedeni de yaşanan ekonomik sıkıntılardır. (Abadan-Unat, 1976; Myntti, 1984; Taylor, 1984; Osella ve Osella, 2000; Malkin, 2004; Yabuki et. al, 2010). Fatsa'da çoğunluk geçimini fındık üretiminden kazanırken, son yıllarda yaşanan sıkıntılar nedeniyle bu geçim kapısı da yetersiz kalmıştır. Bu nedenle insanlar geçimlerini sağlayabilmek için yeni arayışlara girmişler ve çözümlerden biri de diğer şehirlere ya da ülkelere göç etmek olmuştur. Bu çalışma sırasında görüşme yaptığım kadınların hemen hemen hepsi kocalarının ekonomik nedenlerle Japonya'ya gittiğini belirtti.

Japonya gibi uzak bir ülkenin göçün durağı olarak seçilmesinde etkili olan bir diğer faktör ise Japonya'da halihazırda Fatsa'dan gitmiş bir topluluğun varlığıdır. Görüşme yaptığım kadınlar, kocalarının orada tanıdıkları ya da doğrudan doğruya kan bağı olan akrabaları olduğu için bu kararı vermenin daha kolay olduğunu ifade ettiler. Erkekler açısından bunun kolaylaştırıcı etkisi aşikârdır: Dilini, kültürünü, yaşayışını hiç bilmediği, diğer iletişim kanallarıyla hiç tesadüf etmediği, üstelik "dünyanın öbür ucu" sayılabilecek bir ülkeye giden erkek, bu kadar bilinmezin içinde en azından bildiği bir şey olmasını tercih etmektedir.

Oysa orada birilerinin olması sadece erkek açısından değil, geride kalan kadın açısından da önemlidir. Zira erkeğe orada destek olacak birilerinin olması demek, Japonya'ya ilk gittiğinde işi ve parası olmayan ayrıca dil bilmeyen eşleri için yardımcı olacak birileri olması demektir. Görüştüğüm kadınlardan Hale (36, ev hanımı) eşinin Japonya'ya gidişini şöyle anlatmıştı:

Eşimin evlendiğimiz sırada garajlarda lokantası vardı. Eşim Japonya'ya gitmeye karar verdiğinde yeni yeni popüler olmaya başlamıştı bu iş. Önce ablamın eşi gitti. Sonrasında da eşimin kızkardeşleri de gitti. Zaten 1993'te eşimin abisi gitti, 1996'da eşimin kendisi gitti. İş imkânları burada çok yoktu, durumu da biraz kötülemeye başlamıştı. O yüzden de gitmeye karar verdi. Aynı zamanda kardeşleri de 'gel' diye yanlarına çağırdı. Onların da orada olması nedeniyle gitmeye karar verdi.

Daha pragmatik bir açıdan bakıldığında, halihazırda böyle bir çevrenin olması, erkeğin iş bulmasını, yani bir an önce eve para gönderir hale gelmesini kolaylaştıracaktır. Ancak konuşmalar sırasında öne çıkan nokta hep dayanışma mekanizmasının varlığıydı. Eşlerinin Japonya'da tanıdığı olan kadınlar, eşlerinin uyum sürecini çok daha rahat atlattığını belirttiler. Bu da göç nedeniyle bir ayrılığın duygusal yükünü taşıyan kadının en azından "gurbet eldeki" kocasına dair endişelerini hafifletir. Zira bu "gurbet", öyle bir yerdir ki, yardıma ihtiyaç duyulduğunda geride kalanın elinden hiçbir şey gelmez. Dayanışma mekanizmasının yokluğunda kadın, yalnızlığın yanı sıra bir de çaresizlikle baş etmek zorunda kalır. Ayrıca zaten bir başına kaldığı için birçok yeni sorumlulukla bir başına kalan kadın, Japonya'da kocasının başına bir olay geldiğinde bir çözüm üretse bile bu da kadının her anlamda hayatını iyice zorlayacak bir duruma gelmesi anlamına gelecektir. Fakat

Japonya örneğinde dayanışma mekanizmasının göç eden erkekler arasında son derece iyi işlediği anlaşılmaktadır. Bu dayanışma, sadece akrabalar arasında değil; akraba olmayanlar arasında da gözlenmektedir. Bu durumun en çarpıcı örneklerinden bir tanesi Seher'in (46, ev hanımı) hikâyesidir. Seher'in eşi 2000 yılında yaşadığı ekonomik sıkıntılar üzerine Japonya'ya gitmeye karar verir, fakat 2004 yılında bir trafik kazası sonucu hayatını kaybeder:

Eşim Japonya'da gece saat 3'te araba kullanırken, kramp girmiş ve trafik kazası yapmış, öyle ölmüş... Orada bir cenaze olduğu zaman hemen herkes kendi arasında para toplayıp buraya gönderiyor cenazeyi. Oradan buraya cenaze göndermek neredeyse 30.000 dolar civarında. Ama biz tek bir kuruş bile göndermedik. Oradakiler toplayıp gönderdiler... Fakat nasıl yaptılar nasıl ettilerse oradaki bir tanıdığımız sayesinde şu anda benim çocuklarım babalarından Japonya'dan maaş alıyorlar. İlk ve sanırım böyle maaş alan tek biziz... Mehmet üniversiteye başladığı için kesildi ama Selin'inki hâlâ devam ediyor.

Japonya'da böyle bir topluluğun varlığı Seher'in vakasında halihazırda eşini kaybetmiş, o kayıpla birlikte çözülemeyen birçok sorunla başbaşa kalmış, tabiri caiz ise derdine dert eklenmiş bir kadının yüklerinden en azından birinin hafifletilmesi anlamına gelmektedir. Bu destek, kadının içinde bulunduğu psikolojik, maddi ve manevi durum düşünüldüğünde paha biçilemez bir hal alır.

Japonya'ya göç kararını kolaylaştıran bir diğer etken ise Japonya'nın Türk vatandaşlarından vize istememesidir. Japonya'ya giden bir Türk vatandaşı, üç ay boyunca vize almaksızın orada kalabilmektedir. Japonya'da çalışmaya gidenler ise üç aydan sonra yasa dışı olarak ülkede kalmaya devam etmektedir. Girişte vize sorununun olmaması, göze alınan bu göçün hedefine ulaşmasını neredeyse garanti etmektedir. Bu nedenle, göç kararı daha rahat alınmaktadır.

Japonya'ya göçü cazip kılan bir başka etken ise ekonomik koşullar Fatsa'da kalışı iyice zorlaştırırken, Japonya'ya dair çizilen imajın giderek daha da albenili hale gelmesidir. Giden akrabanın, dostların anlattıkları Fatsa'dakiyle karşılaştırıldığında adeta bir cennet tablosu ortaya çıkarmaktadır. Gerek kadınların gözünde gerekse erkeklerin gözünde Japonya hem iyi para kazanılan hem de iyi bir yaşam sürülen bir yerdir. Kadınlara sorduğumda hepsi Japonya'yı paranın iyi kazanıldığı, yaşam şartlarının çok iyi olduğu, herkesin çok saygılı olduğu bir yer olarak tanımladılar. Bu kadınlardan bazılarının eşlerini ziyaret etmek ya da bir süre birlikte yaşamak üzere Japonya'ya gittiklerini, bu deneyimlerinin oradaki gözlemlerine dayandığını belirtmem lazım. Ama gitmemiş olanlar bile Japonya'nın "buralardan çok çok iyi olduğunu" konusunda hemfikirlere. Hatta eşleri uzun süredir orada olan kadınlar, kocalarının gitme konusundaki istekliliğine ve dönme konusundaki isteksizliğine bu nedenle hak vermeden edemiyorlar. Halime (40, ev hanımı) kocasının Japonya'ya karşı duygularını şöyle ifade ediyor mesela:

Görsen sanki Türkiye değil de Japonya onun vatani, öyle seviyor Japonya'yı. Oradaki rahatlık hiçbir yerde yok tabii. Orada sokak araları bile asfalt. Burası gibi mi. Çok çok güzel bir yer. Adamlar haklı tabii gelmemekte. Orada özgür

bir şekilde, istedikleri gibi yaşıyorlar, zaten güzel de bir yer. Orası ile burası çok ayrı, çok farklı. Orası bir uç burası bir uç. 16 yıl kaldı orada, gözü doymadı, sen düşün artık.

Görüşmelerim sırasında bir erkeğin ağzından Japonya izlenimlerini de dinleme fırsatı yakaladım. Leman'ın 19 yaşındaki oğlu Barış, 3 ay babasıyla Japonya'da yaşamıştı. Leman'la görüştüğüm sırada tesadüfen gelen Barış, Japonya'yı herkesin eşit olduğu, dışı bir kadının işçi bir erkekle evlenebildiği, yasanın herkes için geçerli olduğu "komünist bir ülke" olarak son derece olumlu biçimde tanımladı. Belki ki Barış'ın dünyasında "demokratik bir ülke"de Japonya'daki yaşam standartları mümkün değildi. Bu durumda Japonya olsa olsa komünist bir ülke olabilirdi. Barış'ın sözleri Japonya'nın Fatsalı göçmen işçiler için ne kadar çekici olduğunun sağlam bir kanıtıydı.

Japonya'nın cabizesi bir yana, gidişe karar verilmesi her ailede farklı şekilde yaşanır. Eşlerin Japonya'ya gideceği birçok örnekte karar aile meclisi içinde konuşulup verilir. Aile meclisine, göç edecek erkeğin karısının dahil edildiği ya da kadının sürecin tamamen dışında tutulduğu örnekler mevcuttur. Örneğin Seniha (37, ev hanımı) eşinin gitme kararını ailesiyle birlikte aldıklarını ifade etti:

O zamanlarda (1990'ların sonuna doğru) babam (kayınpederi) Rusya ile iş yapıyordu. Rusya ile yaptığı işte sıkıntı çıkıp, zora girince, Metin de gitmeye karar verdi. Zaten kardeşi Orhan ordaydı. Gitmek zorundaydı, çok kriz vardı o sıra. Bir anda gelip 'ben gideceğim' demedi. Düşündük, taşındık hep beraber ve öyle gitmeye karar verdi. Zaten gidenlerden biliyorduk nasıl olduğunu. Dediğim gibi kardeşi de orada olduğu için çok da tereddüt etmedi. Gittiğinde ne kadar para kazanacağını biliyordu ve o yüzden de gitti.

Birçok görüşmeci gitme kararının alınışını anlatırken Seniha'ninkine benzer ifadeler kullandı. Kararın kollektif olarak verilmesi, Fatsa'daki aile yapısından kaynaklanmaktadır. Fatsa'da günümüzün çekirdek aile yapısından ziyade, geleneksel aile yapısı hakimdir. Bu nedenle kararların sadece çekirdek ailenin bireyleri (anne, baba, çocuklar) tarafından alındığı yapıdan farklı olarak, geleneksel ailede kararlar geniş ailenin bütün üyeleri ama özellikle erkek aile büyükleri ve bireyleri ile beraber alınmaktadır. Geleneksel aile yapısında ataerkillik geçerli olduğu için doğal otorite erkekte ve özellikle yaşlı erkektedir. Bu nedenle Fatsalı kadınların "Kararı aile meclisinde birlikte aldık" ifadelerine kuşku ile yaklaşmak gerekir. Zira kadının sürece katılımı var gibi görünse de bu katılım göstermelik olabilir. Karar, aile meclisinin dışında erkekler arasında, kadının erişiminin olmadığı başka ortamlarda konuşulup son anda temsilen aile meclisine getiriliyor olabilir. Kadın, aile meclisinde kocasının gidişine onay verdiğinde karar alma sürecine katılmış gibi görünmektedir. Ancak kadının bu gidişe onay vermemesi gibi bir örnek zaten yaşanmamıştır. Mesela kadın, kocasının gidişine itiraz etseydi bu itiraz dikkate alınır mıydı? Kocanın gidişi ertelenir ya da iptal edilir miydi? Elimde bu soruların cevabının olumlu olduğunu gösteren bir veri olmayışı kadının bu süreçte aslında bir figüran olduğuna dair yorumumu güçlendirmektedir.

Diğer bir taraftan, göç kararının sadece kadına değil, erkeğin kendisine bile sorulmadığı sıradışı bazı örnekler de bulunmaktadır. Bu örneklerde, erkek de edilgen bir konumda kalıp aile meclisi tarafından çeşitli nedenlerle göçe zorlanır. Leman'ın (40, ev hanımı) eşinin gidişi aile tarafından göçe zorlanmaya örnek teşkil eder:

Kocam gitti, çünkü 7-8 sene önce evimde boya yapan boyacıdan şans eseri öğrendim ki meğersem biz batmışız da benim haberim yok. Öğrendikten sonra bu durumu eşimle konuştum ve her şey ortaya çıktı zaten. Bunun üzerine benim kocam da Japonya'ya gitmeye karar verdi. Bunlar üç kardeş ve babaları ile beraber çalışıyorlardı. Benim kocamın da biraz alkol durumları vardı. Bunlar batınca kardeşleri hep buna yüklendi 'senin yüzünden oldu' diye. O zaman bu da aynen şöyle dedi: 'Madem her şey benim yüzünden, ben de kendimi Ulubatlı Hasan gibi feda edeceğim' ve gitmeye karar verdi.

Leman'ın durumunda kadının, elbette, fikri alınmamıştır, çünkü göçün öznesi olan erkeğin bile bu karar üzerinde bir etkisi yoktur. Geniş aile yapısında sorumluluk sadece eşle ve çocuklarla sınırlı değildir. Geniş ailelerde genellikle iş ortaklığı da söz konusu olduğu için ekonomik ya da sosyal anlamda herhangi bir kötü gidişte erkek, aile büyüklerine ve kardeşlerine karşı da sorumlu tutulur. Gerektiğinde yaptığının hesabını vermesi ya da sorumluluğu üzerine alıp bedelini ödemesi beklenir, hatta buna zorlanır. Leman'ın durumu da tam olarak bu anlayışı örnekleyen bir vakadır. Burada artık önemli olan bireyin ya da karı-kocanın değil, geniş ailenin çıkarıdır ve geniş ailenin selameti neyi gerektiyorsa hatanın sorumlusu olarak görülen birey cezasını çekmeye zorlanır. Dolayısıyla Leman'ın bir de alkol sorunu olan kocasının, ki anlaşılabilir bu onu potansiyel günah keçisi konumuna getirmektedir, itiraz etme şansı kalmamaktadır. Ancak bu durumda koca, karısını da kendi kaderine mahkum etmekte ve Leman belki de hiç istemediği bir ayrılığı ve beraberinde gelen zorlukları üstlenmek zorunda kalmaktadır.

Göç kararının alınmasında yaşanan bir başka durum, erkeğin ailesinin yanı sıra kadının ailesinin fikrinin sorulmasıdır. Ataerkil yapıda, evli bir çiftin ailesinden söz ederken "aile" ile kast edilenin erkeğin ailesi olduğu açıktır. Kadın, evlilik yoluyla artık bu ailenin bir üyesidir. Kendi ailesi ikincil konumdadır. Yine de Fatsa'da yaptığım araştırma sırasında kadının fikrinin sorulmadığı, ama kadının ailesinin fikrinin sorulduğu bazı örneklerle rastladım. Zeynep'in (37, devlet memuru) hikâyesi böyle bir örnektir:

Eşim gitmeden önce annemle konuştum... Eşim gitmeden önce anneme 'Eğer sen ve abim, Zeynep ile beraber kalırsanız o zaman giderim' demiş. Annem de kabul etmiş. 8 sene boyunca annemlerle aynı evde kaldım.

Kadının ailesinin karar sürecine dahil edilmesini nasıl yorumlamak gerekir? Öncelikle erkeğin geleneksel yapı içinde kendisini eşinin ailesine karşı da sorumlu hissettiği söylenebilir. Lakin asıl mesele kadının yine süreçte önemsizleştirilmesi gibi görünmektedir. Erkek, muhatap olarak karısını değil, karısının ailesinin (erkek ya da kadın) büyüklerini almakta, karısının düşüncesini bile alma gereği duymadan gidişinin ardından karısının süreceği hayatı kendi isteğine göre planlamaktadır. Zeynep'in anlatısından kocasının hayatını nasıl planladığı anlaşılmaktadır. Kocas,

eşinin annesiyle kalmasına karar vermiş, üstelik eşinin annesi de bu durumu yadırgamamış, kadına tek kalmak isteyip istemediğini sorma gereği duyulmadan kadın için 8 yıllık bir hayat planlanmıştır. Kadının ne eşinin gidişinde ne gidişten sonra kendi hayatı üzerinde söz hakkı vardır. Zira geleneksel ailenin onayladığı otorite merkezleri olan kocanın ve aile büyüklerinin kararı yeterlidir. Dolayısıyla kendi hayatıyla ilgili bir kararda ne kadına sorulmasını gerektiren bir durum ne de başından beri kocanın ya da ailenin kadının da fikrinin sorulması gerektiğine dair bir düşüncesi vardır.

Ne ailenin ne de eşin fikrinin alındığı, erkeğin göçe tamamen kendi başına karar verdiği vakalar da söz konusudur. Seher'in durumu böyledir. Seher, eşinin İstanbul'a iş gezisine gittiğini zannederken eşi aslında Japonya'ya gider ve kendisini Japonya'dan arar:

Eşim 2000 yılında gitti Japonya'ya. Gitmeden önce burada kuyumculuk yapıyordu. Zamanla borçları olmaya başladı. İlk başta ara ara İstanbul'a gidiyordu. Ben de işleri var zannediyordum. Meğersem Japonya işlerini hallediyormuş gizlice. Pasaportunu, uçak biletini hep öyle halletmiş... Ama ben Japonya'ya gidene kadar hiçbir şekilde gittiğini bilmiyordum. Hatta ben anlamayayım diye gizlice her gün birer parça eşyasını dükkana götürmüş, bavulunu da orada hazırlamış. Benim hiç haberim olmadı. Bir gün evden çıktı 'İstanbul'a gidiyorum' diye, bir gün sonra bir aradı 'Ben Japonya'dayım' dedi. Ben de evde rahat rahat oturuyordum 'İsmet İstanbul'a gitti' diye. Bir de aramasın mı beni, 'Ben Japonya'dayım' diye. Neye uğradığımı şaşırıdım resmen.

Son derece radikal bir kararla hiç kimseye haber vermeden göç eden erkeğin bu davranışının motivasyonları neler olabilir? Görüşme yaptığım kadınlar arasında eşi bu şekilde göç eden kadınlara soruyu yönelttiğimde aldığım tek cevap, eşlerinin kendilerini üzmemek istemedikleri için haber vermeden gittikleri şeklindedir. Kadınların bundan başka bir cevabı yoktu, çünkü onların da bu duruma dair bundan başka bildikleri bir şey yoktu. Kocalarına sorduklarında onların da aldığı tek cevap buydu. Bu gibi durumlarda da erkeğin ataerkil aile tarafından tanımlanan rolüne uygun davrandığı gözlemlenmektedir. Erkek, kendini evin reisi olarak tanımlayıp ev ile ilgili her türlü sorunun çözümünde yetkili tek kişi olarak kendini kabul etmektedir. Aileyi ekonomik anlamda geçindirmek, kimseye muhtaç etmemek onun görevi olduğu gibi bunu sağlayamadığında çözüm üretmek de onun görevidir. Dahası bulunduğu çözümün eşini üzeceğine karar verirse, sorun için bulunduğu çözümü eşiyi paylaşmak ya da ona onaylatmak ihtiyacı da duymaz. Gerektiğinde eşini korumak bahanesiyle gidişinden eşini haberdar etmez ve belki de kadının kendisini iyice değersiz hissetmesine neden olur.

B. Geride kalan çocuklar

Kocaların Japonya'ya gidişinin ardından, çocuklarıyla baş başa kalan kadınların deneyimleri de kadınların yeni hayatını biçimlendiren önemli bir etkidir. Babanın gidişinin ardından çocuğun yaşadıkları, uzaktaki bir babayla çocuğun ilişkisi, babanın

yokluğunda anneye çocuğun ilişkileri gibi konularda kadınların daha sorulmadan bahsetme ihtiyacı hissetmeleri göçün ardından çocuklarıyla kalmanın kadınlar açısından önemli değişikliklere neden olduğunu akla getirmektedir.

Babanın yokluğunda önemli sorunlardan biri tek otorite haline gelen kadının disiplini sağlamakta zorlanmasıdır. Özellikle erkek çocuklarda disiplin, kadınları zorlayan bir konudur. Görüştüğüm kadınların hepsi, evde bir erkek rol modeli olmaması nedeniyle erkek çocukları disiplin altında tutma konusunda zorluklar yaşadıklarını ifade etti. Kadınların ifadesine göre, geleneksel kadın-erkek rollerini öğrenebilmesi, buna uygun olarak yetiştirilebilmesi için kız çocuk için eğitim ve disiplin kaynağı olarak annenin varlığı yeterli, erkek çocuk için etrafta muhakkak bir erkeğin olması gerekmektedir. Böyle bir rol modele ihtiyaç duyulduğu anda kadın, aile içindeki diğer erkeklerden, amca ya da enişte gibi, yardım almaktadır. Leman (40, ev hanımı) kendi durumunu şöyle açıkladı:

Bütün yük bana kaldı gidince. Çok yoruldum, büyük çocuk, erkek çocuk olunca onu yetiştirirken çok zorlandım. Önünde rol alacağı bir baba yoktu. Kız çocuk, anneden; erkek çocuk, babadan örnek alır. Bizim büyük oğlanın önünde rol alacağı kimse yoktu. Onunla çok uğraştım.

Amcadan, dededen yardım almak gibi geleneksel yöntemlerin yanı sıra, daha alışılmadık bir yöntem olarak çocukların yetiştirilmesinde profesyonel yardım alan kadınlar da söz konusudur. Bu tür anneler kendilerini daha “bilinçli” olarak tanımlamaktadır. Bu tür örneklerde anneler, çocuklarıyla ilgili sorunlarda sadece aile üyelerine başvurmakla yetinmeyip konunun uzmanlarına da danışmışlar. Nur (46, ev hanımı) bu örneklerden biri:

Ben burada çocuklarımı diyalogumu iyi kurmaya çok uğraştım. Rehber hocalara, doktorlara danıştım hep, nasıl yapabilirim, çocuklarıma nasıl yaklaşabilirim diye. Burada doçent bir doktor vardı kadın, daha sonra kreş açtı. Onun her ay konferansları olurdu, onlara katılırdım muhakkak. Çocukları büyütürken tabii ki çok zorlandım. Babaları var ama yok, bu çok zor bir durum. Çocuklarım okula ilk gittiğinde tabii soruyor ‘Bizim babamız nerde?’ diye. Herkesin annesi babası yanında, [çocuğumun yanında] bir tek ben varım. Çocukluklarında ayrı sıkıntılar, ergenliklerinde ayrı sıkıntılar yaşadık. Ama neyse ki bir şekilde atlattık.

Süreç hem anne hem çocuk için birçok sıkıntıyı bünyesinde barındırır. Teorik olarak “varolan”, pratik olarak “ortada olmayan” baba durumu özellikle küçük yaşta çocuklar için anlamlandırılması, aşılması zor bir durum yaratır. Kadına bu süreçte çocuğu için durumu kolaylaştırmak kalır ama bu da başka bir çetrefilli konudur. Bu süreçte çocuk için en baskın duygu özlemdir ve babasına özlem duyan hemen hemen bütün çocuklar bu duygularını “huysuzluk” yaparak dışa vurmuşlar. Agresifleşme, babanın yokluğunu sorgulama, ağlama, isyan özellikle geleneksel toplumlarda ailenin bir arada olması gerekli görüldüğü bayram gibi özel günlerde ailenin “babasız” olması, çocukları çok fazla etkilemiş. Görüşme yaptığım kadınlar böyle özel günlerde çocuklarının daha da hassas olduğunu, mutlaka sorunlar

yaşadıklarını ifade ettiler. Örneğin Zeynep (37, devlet memuru) şöyle anlattı yaşadıklarını:

Çocuğum için de çok zor oldu tabii. Kendisini balkondan atmak istedi bir gün 'Ben babamı özledim' diye. Küçükken çok hastalanırdı benim çocuğum. Ne zaman hastalansa kocamın içine doğardı, beni arardı o da. Sonuçta biz çocuğa her şeyi alıyorduk, ediyorduk, ama çocuğu para ile kandıramazsın. Babanın yerini hiçbir şey tutmaz. Bir gün bayram namazına gönderdim komşunun çocukları ile. Ağlaya ağlaya geri geldi, 'Benim babam niye yok? Herkesin babası var' diye.

Bu zorlu süreçte anne ile çocuğın ilişkisi özel bir nitelik kazanır. Babası fiziksel olarak yanında olmayan, fiziksel olarak yanında olduğunda da iletişim kurmakta zorlanan çocuk annesiyle daha da yakınlaşır, çünkü babanın bazen uzun yılları bulan yokluğunda çocuk annesini aynı zamanda babası olarak tanımlar, her iki türde iletişimi de annesi ile kurar. Böylece geleneksel anne-baba rolleri tek bir kişide birleşerek iç içe geçer. Anne hem şefkat, yardım kaynağı hem otorite figürü, izin için başvurulacak mercidir. Babanın dönüşü, çocuk için yeni bir travmayı beraberinde getirir. Özellikle uzun süreli ayrılıkların sonundaki birleşmelerde bir arada yaşama becerisini yitirmiş olan baba ve çocuk, uzun süre iletişim dili bile kuramaz. Ancak belli bir süre sonra baba ile çocuk arasındaki ilişki düzelmeye başladığında bu anne ve baba rolleri çocuğın gözünde yeniden ayrışır. Halime (40, ev hanımı) bu konuda yaşadığı sıkıntıları şöyle anlattı:

İlk başlarda eşim dönünce kızlar ve babaları hiç anlayamıyorlardı. En sonunda kızlar da konuşmaya başladı tabii. 'Biz artık büyüdük' dediler. Bir de kendi içinde güya kızlarına sevgi göstermiyor. Sert baba güya. Sen zaten 16 yıldır yoksun ki, sert olsan ne olmasan ne... 'Tabii ki seni sayacaklar ama onlarla arkadaş olmaya çalış' diyorum.

Bütün zorluklarına rağmen bu süreçte kadın, çocuğunu nasıl tanımlıyor diye incelediğimizde elde edilen sonuç aslında pek de şaşırtıcı değildir. Kadının gözünde çocuğın varlığı yola devam etme nedenidir. Görüşme yaptığım kadınlar, çocuklarını en önemli destek kaynağı olarak tanımladılar. Uzun yıllar eşleri olmadan evlerinde kocalarını beklemelerinin tek nedeni olarak çocuklarını gösterdiler. Eşinin eksikliğini bir nevi çocukları ile giderdiklerini ifade ettiler. Bütün bunlara katlanacak gücü çocuklarının varlığından aldıklarını söylediler. Ayrıca görüştüğüm kadınlar tek başlarına kaldıktan sonra birçok işi kendileri halletmeye başladıkları için, çocuklarını da aynı şekilde yetiştirmeye çalıştıklarını belirttiler. Bunun nedeni olarak kendi ailelerinde olduğu gibi ileride çocukları da ailelerinde böyle bir durum yaşarlarsa onların hayatlarına devam ederken zorluk çekmelerini istememelerini gösterdiler. Halime'nin (40, ev hanımı) sözleri kadın açısından çocuğın varlığının önemini ortaya koymaktadır:

Ben bunca yıl her şeye iki çocuğum için katlandım, kızlarıma bir tek kelime söyletmem. Sonuçta gittiği zaman gençtim. Ne olacak? Basar giderdim annemin yanına. Ama aklımdan bile geçirmedim, çocuklarım var çünkü. Aç da kalırım, aklıktan da ölürüm ama başkasıyla asla evlenmeyi düşünmedim.

Sonuçta ölüm var her şeyin sonunda... ‘Siz her zaman ayaklarınızın üstüne basın, kimseye ezdirmeyin kendinizi, her zaman hakkınızı arayın. Hiçbir şeyi de içinize atmayın. Neyse içinizden geçen onu söyleyin karşınızdakine. Kendi haklarınızı savunmayı bilin.’ Ben kızlarımı da öyle yetiştirdim. Benim kızlarım küçüklükten beri serbestler, öyle baskı ile büyümediler. Ben de onları her yere peşimden götürdüm her işi öğrensinler diye. Devlet dairesinden tut da pazara kadar her yere sürükledim peşimden. O yüzden kendi ayakları üstünde durmayı bilir benim çocuklarım. Her şeylerini kendileri yaparlar, hallederler. Sonuçta önlerinde örnek olarak ben vardım. Benim yaşadıklarımın ders çıkardılar.

C. Göçün Ardından Eşlerin İlişkileri

Eşlerden birinin uzun süreli olarak fiziksel yokluğu tanım olarak bir arada bulunmayı gerektiren karı-koca birlikteliğini zedelemektedir. Ayrılığın süresi uzadıkça çiftler giderek birbirine daha da yabancılaşmakta, süre kısalmıca bu yabancılaşmanın üstesinden gelmek nispeten kolaylaşmaktadır. Neticede kocası 16 yıldır Japonya’da olan kadın ile kocası sadece 2 yıl Japonya’da kalıp dönmüş olan kadının yaşadıkları aynı olmamaktadır.

Eşin hâlen Japonya’da olduğu dönemlerde ve durumlarda kadınların karı-koca ilişkisine dair temel kaygının “Japonya’daki diğer kadınlar” olduğu yaptığım görüşmeler sırasında kendiliğinden ortaya çıktı. Birçok kadın daha ben bu soruyu sormadan sözü bu meseleye getirdi. Öncelikle şunu söylemek gerekir ki kadınların anlattıklarında dikkati çeken ilk nokta, “aldatmak” sözcüğünü kullanmamalarıydı. Görüşme yaptığım kadınlar “olası ilişkiler”den, “diğer kadınlardan”, “kız arkadaşlardan”, “ihtiyaçtan” söz ederken hiçbiri doğrudan doğruya “aldatmak” kelimesini kullanmadı. Sanırım bunun nedeni durumu “aldatılmak” olarak nitelendirdiklerinde ilişkilerinin kaldırabileceklerinden ya da katlanabileceklerinden çok daha vahim bir duruma gelecek olmasıydı. “Göz göre göre aldatılmak”, bunu kabullenmek belli ki kadınların kaldıramayacağı bir yükü. Dolayısıyla benim yorumum şu ki kadınlar bu ifadeyi kullanmayarak durumu kendileri için hafifletmeye çalışmaktadırlar. Leman, bu durumu şöyle ifade ediyor:

Orada olan herkesin bir karı-kız işi vardır. Ben şimdi ‘yoktur’ diyemiyorum. Nasıl diyeyim, 7 yıl boyunca bir erkek orada boş durur mu? Ama en azından biliyorum orada evlenmedi, öyle hikâyeler de çok var. Orada çok var evlenip burada karısını boşayan. Biz kocayı unuttuk zaten burada. O kadar yük bindi ki sırtımıza!

Birçok kadının ben sormadan sözü bu konuya getirmesi de aslında bu durumdan duydukları rahatsızlığın bir göstergesidir. Kadınların hemen bu konuyu açıklığa kavuşturarak bir anlamda içinde buldukları durumu meşrulaştırmaya ve kendilerine yöneltilebilecek eleştirileri (“Sen nasıl katlanırsın bu duruma? Senin onurun yok mu?” vs.) önlemeye çalıştıkları söylenebilir. Görüşmelerim sırasında görüşme yaptığım bütün kadınlar aslında bu soruyu kendi sordu ve kendi cevapladı: “Eşimin Japonya’da başka ilişkileri olmuş mudur? Evet, olmuştur”.

Erkeğin başka bir kadınla ilişkisine dair konuşurken sergiledikleri en önemli tavır, durumu normalleştirme çabasıydı. Erkeği haklı gördüklerini alenen söylemeseler de “erkek onca zaman dayanamaz” savunmasıyla olası ilişkileri normal gördüklerini ifade ettiler. Bu konuyla başa çıkabilme strajelerinden ilki buydu. İkinci savunma zaten eşlerinin kıskanmalarıydı. Görüşme yaptığım birçok kadın sanki kendilerine “Sen neden hâlâ bu duruma katlanıyorsun?” diye sorulmuş gibi savunmaya geçip kendilerinin “kıskanç kadın” olmamalarını neden olarak ileri sürdü. Mesela Ayla (53, terzi) şöyle dedi:

Sonuçta orada bir şeyler yapmış olsa olur. Gözüm görmez sonuçta. Ben kıskanç bir insan değilim. O kadar yıl kalmış orada, olmuştur tabii bir şeyler. O kadar yıl kalan adam boş duracak değil ya, ama ben öyle kıskanmam etmem.

Öyle anlaşılıyor ki bu stratejiyi hem eleştirilere karşı bir savunma olarak hem de bir kendini kandırma yöntemi olarak kullanmaktadırlar. Kendilerini öyle ya da böyle bu duruma alıştırmaları gerekir, zira aksi koşulda pek fazla seçenekleri yok. Geleneksel bir toplumda, son derece geleneksel kadınlık rollerine uygun olarak yetiştirilmişler. Halihazırda ya da bir zamanlar çalışanlar bile hâlâ erkeğe (baba ya da koca) bağlı bir hayat yaşamak zorunda. Fatsa gibi küçük ve erkeğin aldatmasının kolay kolay boşanma nedeni kabul edilmediği bir cemaatte boşanma travmasına göğüs gerecek kadar cesaretleri var gibi görünmüyor. Muhtelemen bu kadar cefa çekmişken biraz rahat bulma umuduyla bu duruma katlanıyorlar. Buna ek olarak, “kıskanç kadın” olmayarak aslında bir biçimde kendilerine bir anlamda değer atfederek onurlarını korumaya çalışıyorlar.

Üçüncü bahane ise uzaklıktı. Neticede “göz görmeyince gönül katlanır” ilkesini benimsedikleri görüldü. Görüşme yaptığım birçok kadın eğer eşleri böyle bir şeyi Türkiye’de yaparsa o zaman sıkıntı olacağını ifade etti. Japonya’da yapılanca kabul edilebilir olanın Türkiye’de yapılanca kabul edilemez olması nedendir? Bunun aslında temel nedeni, sanırım, bu kadar yakınlarında yaşanacak bir aldatma olayını artık hafifletecek bir bahanenin kalmayacak olmasıdır. Bu durumda gururları fazlasıyla kırılacak ve hafifletecek neden kalmayınca bu defa boşanmak zorunda kalacaklar, birçok başka zorluğa göğüs gereceklerdir. Ayrıca kendileri bu durumu kabul edip böyle yaşamaya devam etmek isteseler bile sosyal çevre onları rahat bırakmayacaktır. Fatsa gibi küçük yerlerde herkes herkesi bir biçimde tanımakta ve söz ağızdan ağza çabuk yayılmaktadır. Dolayısıyla böyle bir aldatılma, ardından boşanma bu dedikodu çevrelerinde konuşulacak ve uzun süreler sonra bile hatırlanacaktır. Dahası bu olayı duyan yakın ya da uzak çevreden herkes, haddi ya da yeri olup olmadığını düşünmeden bu konuyu soracaktır. Bu geleneksel ve dedikodunun önlenemediği çevre, kadın için süreci iyice çekilmez kılacaktır. Oysa, “aldatılma” Japonya’da yaşanınca bu mekanizmaları işletecek olan gerekli malzeme de bulunmaz. Dolayısıyla kadın, bir anlamda huzurludur. Japonya’da kaldığı sürece, her şeye ek olarak buna da katlanmaya razı gelir.

Kadınların aldatılmaya katlanma stratejilerinden biri de erkeğin “cefakarlığı”nı (evine bakmak için göç etmeyi göze alması) öne sürmektedir. Evini geçindirmek uğruna hiç bilmediği bir ülkeye tek başına giden erkeğin en azından bu konuda hoş

görülebileceği ima edilmektedir. Bu tezi güçlendiren bir başka olgu bu aldatmaya rağmen erkeğin geride kalan karısını hiç “unutmamasıdır”. “Unutmamak” ile neyin kast edildiğini biraz açmak gerekir. Görüşme yaptığım kadınlara göre kazandığı sürece evine düzenli para gönderen, karısını ve çocuklarını fırsat buldukça arayan soran, orada başka bir kadınla evlenip karısını terk etmeyen ya da bir başka kadını Fatsa'ya getirmeye kalkmayan erkek, karısını “unutmamış”, bir anlamda “vefali” davranmıştır. Koca hem “cevakâr” hem “vefali” olunca bu tür kusurları görmezden gelmek de kadına düşmektedir. Nur (46, ev hanımı) şöyle diyor mesela:

Eşimin tabii ki oralarda kız arkadaşları olmuştur, olmamıştır desem yalan olur. O kadar yıldır orada sonuçta. Ama ben öyle kıskanç bir insan değilim. Hem ayrıca kocam beni hiçbir zaman unutmadı. O yüzden çok da düşünmüyorum o konuları.

Erkeğin ihtiyacından, çektiği cefaya karşılık verilen ödül olarak diğer kadınlardan bahsedilince akla ister istemez kadının durumu gelmektedir. Ancak erkek için açıkça söylenirse de üstü kapalı ima edilen cinsellik kadın için ağza bile alınmayacak bir konu, bir tabudur. Kadınların hiçbiri meseleye kendi cinsel ihtiyaçları açısından yaklaşmamıştır. Kadının cinsel ihtiyaçları, annelik ve eşlik statüsüyle ötelenebilir bir mevzu gibi kabul edilmektedir. Dahası sanki böyle bir ihtiyaçları yokmuş gibi davranılmaktadır hem toplum hem kadın tarafından. Örneğin Japonya'ya giden eşin orada cinselliğini yaşamasından söz edilirken Fatsa'da kalan kadınlar cinsel ihtiyaçlarını gidermek için başka ilişkiler yaşamışlar mıdır? Onların katlandıkları sıkıntıların bu anlamda karşılığı olamaz mı? Bu sorunun sorulması bile anlamsızdır aslında. Kadın söz konusu olduğunda bu bir namus meselesidir. Kadın, böyle bir kabahat işlediğinde hoş görülmek, görmezden gelinmek ya da affedilmek söz konusu değildir. Bu tür bir davranışın en hafif cezası, kocasının onu boşaması olacaktır.

Şu anda evhanımı olan Aylın'ın (38) karı-koca ilişkilerine dair sözleri, özel bir önem taşımaktadır. Bir Türk tanıdıklarının restoranında çalışmak üzere 1992 yılında ailesini ikna edip tek başına Japonya'ya giden Aylın, iyi gözlemler yapma fırsatı bulmuş. Hem Fatsa'yı hem Japonya'yı bilen bir kadın olarak Aylın, buradan giden erkeklere ve oradaki hayata dair bazı tespitlerde bulundu. Aylın'e göre Fatsa'dan giden erkeklerin çoğu kırsal kesimden gitmektedir. Bununla kast ettiği aslında bu erkeklerin özellikle kadın-erkek ilişkileri konusundaki tecrübesizlikleri ve Fatsa'daki toplumun buna hiç imkân tanımamasıdır: “Burada hiçbir şeyi görmeden gidiyorlar, bir anda her şeyi orada görüyorlar. Japon kadınları çok güzel, çok bakımlılar. Bizim erkeklerimize de bir anda çok farklı geliyor Japon kadınları.” Geride kalan kadınların birçok zorluk çektiğini ifade eden Ayşe, aslında bütün kadınların kocalarının Japonya'daki ilişkilerinin farkında olduğunu, bu ilişkiler yüzünden karılarını terk eden birçok erkek de bulunduğunu ifade etti. Ayrıca erkeklerin kadınlara karşı Japonya'daki davranışları ile Türkiye'deki davranışları arasındaki tutarsızlıklara da dikkat çekti: “Sonuçta oraya giden erkek kırsal kesimden, köyden kalkıp gidiyor ya da Fatsa gibi bir yerden ve hayatında ilk defa mini etekli kadınları görüyor. Fakat orada her türlü haltı yiyen erkek karısının aynı şeyleri burada yapmasını istemez. Hemen boşar.” Ancak bu noktada Türk kadınına da

savunmaktan kendini alamadı. Türk kadınının “ne olursa olsun yuva bozulmaz” anlayışı ile yetiştirildiğinin farkında olan Aylın bunu çarpıcı bir örnekle verdi: “Zaten Türk kadını da yapmaz. Türk kadını sadıktır eşine. Kocaları gibi davranmaz. Ben biliyorum mesela bir komşu var, kocası uzun süre Japonya’da kaldı sonra döndü, fakat döndüğünden beri kocasıyla hiçbir cinsel ilişkisi olmadı. Kadın buna rağmen yıllardır kocasına dayanıyor, ondan ayrılmıyor.” Aylın’ın sözleri isabetli tespitler olarak ortaya çıkmakla birlikte, ne yazık ki, kadınların ataerkil aile yapısının öğretilerini nasıl bir kere daha ürettiklerini ve bunu olumladıklarını ortaya koymaktadır.

Geride kalan kadınlar için bir yerden sonra karı-koca ilişkilerinin duygusal bir bağ olmaktan çok aile birliğinin korunmasına yönelik rasyonel bir çaba olduğunu görüyoruz. Bu çabanın dayandığı iki unsur var: Bunlardan ilki eşlerin para göndermeye ve bu yolla aileye bakmaya devam etmesidir. İkincisi ise kendilerini utandıracak bir harekette bulunmamalarıdır. “Her şeye rağmen” eşlerini bekleseler de bu iki şarttan birinin yokluğu onları da artık içinden çıkılmaz bir hâle sokmaktadır. Birlikte yaşam ise bir hayal gibi görünmektedir. Eşlerini özlediklerini ifade etmelerine rağmen, eşlerin dönüşünde yaşananlar romantik kavuşmalardan çok uzaktır. Bu defa birlikte yaşama uyum sağlamanın getirdiği birçok güçlük hem erkek hem kadın için söz konusudur. İletişim teknolojilerinin gelişmişliğine, her gün internette görüntülü-sesli konuşmalarına rağmen yeniden fiziksel bir aradalığa kalındığı yerden devam edilemez. Bütün bu göç sürecinde evliliğin devam ettiği varsayımı bir kandırmacadan ibarettir aslında. İşin özünde çiftler, bir tür boşanma yaşamakta ve her ikisi de diğerinin artık dahil olmadığı yeni bir düzen kurmaktadır kendisine. Zeynep (37, ev hanımı), eşi sadece 3 yıl kalmasına rağmen dönüşün herkes için çok travmatik olduğunu söylüyor mesela: “İlk başta burada çok salak oldu. Hiçbir şekilde alışmadı. Ee çocuk da çok garip oldu. O giderken 5 yaşındaydı, döndüğünde 8 yaşında. Ben de alışmışım onsuzluğa.”

Peki kadınlar, bütün bu ataerkil yapının olumlanmasına ve her şeyi içselleştirmiş gibi görünmelerine rağmen, yaşadıkları bu dönüşümden memnun mudur? Görüşmeler sırasında biraz daha derine inildiğinde sürekli olarak rasyonelleştirilmeye çalışan bu göç sürecinin ve neden olduğu sıkıntıların aslında kadın tarafından hiç de kabullenilmediği anlaşılmaktadır. Kadın, yıllar içinde geriye dönüp baktığında hem ailesi hem de kocası için çok fazla, belki gereğinden fazla fedakarlık yaptığını fark etmekte ve aslında içten içe pişmanlık duymaktadır. Kadınlara ekonomik durumlarının düzelmesine dair düşünceleri sorulduğunda, göçe oldukça eleştirel yaklaşmaktadırlar. Kadınlar, Japonya’dan gelen paranın hayat şartlarını öyle ya da böyle yükselttiğini kabul etmektedir. En kötü ihtimalle borç ödenip bir ev sahibi olmuşlardır. Ancak geriye dönüp baktıklarında para uğruna yaptıkları fedakarlıklardan memnun olmadıkları da görülmektedir. Bu durumu Zeynep şöyle özetlemektedir:

Şu anda eşimin işi yok. O ordayken borçlarımızı ödedik ve sadece bir evimiz oldu. Düşününce aslında bir ev uğruna değer miydi, bence değmezdi.

Nihayetinde bu sürecin sonunda elinde avucunda kalan bir ev, belki borçsuz bir hayat olur. Bu ilk anda olumlu görünse de tek başlarına geçen uzun yıllar, tek başına

kadın olarak Fatsa gibi geleneksel bir toplumda yaşadıkları sıkıntılar ve dönüş sonrasında da neredeyse cehenneme dönen evlilik hayatlarıyla kadın, verdiği karşılığını neredeyse hiç alamamaktadır. En nihayetinde Japonya, aile ekonomisine sağladığı katkının çok daha fazlasını kadınların hayatından götürmektedir.

D. Değişen Para İlişkileri

Fatsa örneğinde, erkekler tarafından kazanılan para çoğunlukla kadınlara gönderilmektedir. Diğer göç vakalarından farklı olarak erkeklerin çok uzakta çalıştıkları ve uzun süre Fatsa'ya gelemedikleri göz önünde tutulmalıdır. Bu nedenle erkeğin gönderdiği para üzerindeki kontrolü nispeten azalmakta, paranın nasıl harcanacağını belirleme konusunda söz hakkı da ortadan kalkmaktadır. Dolayısıyla para Fatsa'da kalanların istekleri doğrultusunda birine gönderilmekte ve harcanmaktadır. Paranın kadına gönderilmesinin nedeni ise Fatsa'da geride kalan kadınların büyük bir kısmının kocasının ailesi ile yaşamamasıdır. Hanelerin bu şekilde ayrı tutulması, geçindirilmesi gereken iki ayrı hane olduğu gerçeğini somutlaştırmaktadır. Zira kocanın ailesiyle yaşama durumunda iki ayrı hane tek çatı altında toplandığı için sanki tek haneymiş izlenimi uyanmakta, o hanenin reisi de otomatik olarak kocanın babası ya da erkek kardeşi olmaktadır. Oysa iki ayrı hane söz konusu olduğunda iki reise ihtiyaç duyulmakta, erkeğin yokluğunda kadın ister istemez hane reisi rolünü üstlenmektedir. Böylece paranın en azından bir kısmı kadına gönderilmekte ve kadın paranın nasıl harcanacağına karar vermektedir. Ancak paranın kadına gönderilmesi kocanın ailesi ile kadın arasında çeşitli sıkıntılara da neden olabilmektedir. Halime (40, ev hanımı) eşinin ailesiyle para yüzünden yaşadığı sıkıntıları şöyle dile getiriyor:

Kayınpederim, kayınvalidem para isterdi ama nasıl vereyim eşimden gizli. Kimse gelmezdi benim yanıma, ancak para istemeye gelirlerdi. Kayınpedere harçlığını ben veriyordum ama yüzüne de vuramıyorum tabii 'O parayı nasıl alıyorsun?' diye. İlk zamanlarda ben veriyordum kayınpedere para ama artık zoruma gitmeye başladı. Ben çektim o kadar yıl kahır çileyi, şimdi bir de onlara para veriyoruz. Git babana kendin ver parayı, dedim. Çünkü her para verdiğimde çektiğim sıkıntılar bir bir aklıma geliyor. Bir kere bile sormadı bana 'Nasılsın, iyi misin?' diye.

Paranın düzenli olarak her ay ya da birkaç ayda bir gönderilmesi genelde erkeğin çok uzun süre Japonya'da kalması durumunda görülmektedir. Erkek, kısa bir süreliğine (2-3 sene) çalışmaya gittiyse durum farklılaşmaktadır. Kısa süreli kalışlarda erkek, parayı kadına ya da ailesine göndermek yerine orada biriktirmektedir. Burada amaç, Fatsa'daki borcu kapatmaya yetecek kadar parayı bir an önce toplamaktır. Bu nedenle kadının günlük geçimine dair kaygılar ikinci plana itilmektedir. Erkeğin kısa süre kalarak Fatsa'daki borçlarını ödemek için parasını biriktirdiği durumlarda kadına ya kendi ailesi ya da erkeğin ailesi maddi açıdan destek olmaktadır.

Paranın nereye harcanacağı konusunda öncelikle belirleyici olan karı-kocanın içinde bulunduğu maddi durum olur. Genellikle Japonya'ya çalışmaya giden erkekler sadece geçim sıkıntısı çekmez, aynı zamanda artık altından kalkamadıkları borçları

da bulunur. Borç erkeğe ya da erkeğin ailesine ait olabilir. Borç kime ait olursa olsun paranın kullanımı konusu değişmez, Japonya'dan gelen para öncelikli olarak bu borcun kapatılması için harcanır.

Borcun ödenmesinin ardından gelen paranın kontrolü kadına geçmektedir. Ancak borçlar kapandıktan sonra kadın için ekonomik açıdan bir rahatlama söz konusu olur. Bu aşamadan sonra neredeyse düzenli bir maaş gibi gelen parayla kadın, hem kendisinin ve çocuklarının geçimini sağlamaktadır hem de gelecek için birikim yapmaktadır. Günlük ve zaruri ihtiyaçlar karşılandıktan sonra geriye kalan para biriktirilir. Herhangi biçimde lüks harcamaya gidilmez. Bunun nedenini sorduğumda kadınlar, kocaların gelir durumunun her ay aynı olmayabildiğini, para göndermeme ihtimaline karşı kenara para koyduklarını söylediler. Bunlara ek olarak kadınlar, gelen parayı mümkün olursa bir yatırım aracı olarak kullanıp, özellikle bir ev sahibi olmaya ya da var olan evlerinin koşullarını iyileştirmeye çalışmaktadırlar. Bu süreçlerin hepsinde kararı veren kadındır.

Borçların ödenmesinin yanı sıra bir de ev gibi artık kolay kolay elden gitmeyecek bir değere daha sahip olmak kadınları mutlu etmektedir. Hatta bütün bunların olmasında kendilerinin de katkısı olması kadınları gururlandırır diyebiliriz. Erkek çalışıp parayı göndermesine rağmen o parayı akıllıca kullanan hem geçimi sağlayıp hem evini inşa eden, üstelik bunu yaparken her aşamasıyla bizzat kendi ilgilenen kadın, aslında bir anlamda gücünün artık farkındadır. Bütün bu kazanımlar sadece kocasının çalışması ile değil, kadının da çabasıyla olmuştur ve gözlemlediğim kadarıyla Fatsa'da artık hiçbir kadının bu çabanın küçümsenmesine tahammülü yoktur. Ayla (53, terzi), şöyle vurguluyor bu kazanımlardaki emeğini: "Bu evi de ben yaptım. O, ilk giderken sadece temeli atılmıştı. Ben gönderdiği paralarla tamamladım bu evi. Gittim çarşıdan ustayı getirdim, malzemesini aldım, her şeyiyle o gelene kadar ben tamamladım bu evi".

E. Göçün Ardından Kadının Sorumluluklarındaki ve Gündelik Hayatındaki Değişiklikler

Öncelikle şunu söylemek gerekir ki erkekler gittikten sonra kadınların gündelik hayatlarında önemli değişiklikler meydana gelmektedir. Koca gitmeden önce kadın, geleneksel karı-koca rol tanımlarına uygun olarak ev hanımı olarak kendine düşen görevleri yerine getirir ve bu durumu pek de sorgulamaz. Sorumluluğu, ev içinde hane halkının gereksinimlerini karşılamakla sınırlıdır. Kadından çocuklarla, kocayla, varsa aile büyükleri ile ilgilenmesi beklenir ancak ev dışında üstlenmesi gereken bir sorumluluğu yoktur. Genellikle ev dışına çıkmasını gerektiren yegane görevi market ve mutfak alışverişidir ki bazı evlerde bunu bile koca yapmaktadır.

Oysa kocanın gidişyle birlikte kadın, ev içindeki sorumluluklarına ek olarak başka görevler de üstlenmek zorunda kalır. Kadının bu süreçte her şeyle ilgilenmek zorunda kalmasının nedeni genelde kendine ait ayrı bir evi olması, kocasının ya da kendi ailesi ile birlikte yaşamaması, bu nedenle dışarıdan gelen desteğe rağmen birçok şeyle yine de öncelikle kadının ilgilenmek zorunda kalmasıdır.

Kadınlara bu sorumlulukların neler olduğunu sorduğumda ilk aldığım cevap bunların normalde erkeklerin yapması gereken işler olduğuydu. Bu da kadınların geleneksel kadın-erkek rollerini içselleştirdiklerini, erkeklerin yapması gereken işler olarak tanımladıkları işleri yapmak zorunda kalınca bunu yadırgadıklarını göstermektedir. Bu işlere örnek vermelerini istediğimde fatura yatırmak, kira ödemek, borç ödemek gibi para işleri ile uğraşmak, evin tamiratları ile ilgilenmek ya da çocukların okul işleri gibi işleri örnek gösterdiler. Daha önce hiç böyle işlerle uğraşmadıklarını ifade eden kadınlar, eşlerinin göç etmesi ve aile büyüklerinden ayrı yaşamaları nedeniyle bu işleri yapmak ve yaparken öğrenmek zorunda kaldıklarını anlattılar. Leman (40, ev hanımı) bu konuda yaşadıklarını şöyle anlattı:

...Eşim gittikten sonra bütün yük benim üstüme binmeye başladı. Hayatım boyunca hiç elektrik, su faturası yatırmamıştım. Bağ-Kur ile uğraşmamıştım. Hepsiyi ben uğraşmaya başladım. Bütün bunlarla ilgilenmeyi ilk o zaman öğrendim. Benim için de çok zor oldu, çok uğraştım, çok yoruldum yıllarca.

Bu ev dışı işlere ek olarak çocuklarla ilgili her türlü iş de artık kadına kalmaktadır. Daha önceden de belirtildiği gibi babaların gitmesi ile beraber geleneksel anna-baba rolleri de birbirine karışmakta ve geride kalan kadın çocuğunun gözündeki ve kendi algısında kendisini hem anne hem de baba olarak tanımlamaya başlamaktadır. Kocasının evde olduğu zamanlarda sadece çocuğun evdeki işleri ile uğraşırken artık çocuğunun hayatının da her yönünden sorumlu olmaktadır. Gerek eğitim konularında gerekse büyüüp evleneceği zaman evlilik sürecindeki bütün kararları veren de kadındır. Aynur (46, ev hanımı) yaşadığı sıkıntıları şöyle anlatıyor:

Buraya döndükten sonra kendi evim vardı zaten orada yaşamaya başladım. Kayınvalidem zaten kendi kızı ile beraber kalıyordu. Kayınpederim vefat etmişti önceden. Ama her ne kadar kendi evim de olsa, tek başıma da yaşasam eşim olmayınca çok zor oldu. Ev işlerinin hepsiyi tek başıma ilgilenmek beni çok yordu. Evde bir sürü tadilat işi oldu, değişiklik oldu, bunların hepsini ben kendi başıma yaptırдыm. Ustaları ben ayarladım, başlarında ben durdum. Bunlar kolay işler değil, tek bir kadın için hele hiç kolay değil. Çok yorucu işler. Evin her yeri bozuldu, yeniden yapıldı neredeyse. Kolay iş mi bu? Evi yeniletmemi de eşim istedi. O ordayken, 'hazır hâlâ iyi para kazanıyorken evi yenileyelim' dedi ben de yaptırдыm. Ama bir kadın için çok zor işler bunlar. Hem sadece ev işi değil, bir yandan da iki tane çocuk var... Ev işleriyle uğraşırken bir yandan çocuklarla uğraşıyorsun tek başına. Çocukları okula yazdır, onların buraya alışmalarına yardımcı ol, her şeyle ben ilgilendim.

Ne var ki bu süreç kadının kendine güveninin artması, ev dışında toplumsal hayata daha çok dahil olması, orada daha görünür hale gelmesi nedeniyle olumlu bir süreç gibi görünse de kadınlar için bunun bir tercih değil zorunluluk olduğunu, öğrenme ve alışma sürecinin birçoğu için zorlu geçtiğini hatırlamak gerekir. Bu sürecin kadınları güçlendirirken onlar üzerinde önemli bir baskı yarattığı da göz önünde bulundurulmalıdır.

Fatsa'da erkeklerin göçü ile beraber geride kalan kadının sorumluluğuna kalan bir diğer iş kolu ise yöreye özgü bir tarım kolu olan fındıkçılıktır. Fatsa'da herkes temel olarak geçimini fındıktan sağlarsa da Fatsa'da her ailenin küçük de olsa bir fındık bahçesi bulunur. Fındık bahçesinin bakımı bütün bir yıla yayılır. Bahar aylarında bakımı yapılması gereken bahçelerin, hasat mevsimi Ağustos ve Eylül ayıdır. Bahçe küçük bile olsa, fındık bahçesinin bakımı çok zahmetli bir iş olduğu için genellikle günlük yevmiyeli işçiler tutulur. Bu durum hasat için de geçerlidir. Hasatı yapılan fındık daha sonra köylerde geniş, açık alanlarda kurutulur ve yeşil kabuğundan ayrılıp tüccara satılması için patoz işleminden geçirilir. Saha çalışması sırasında görüşme yaptığım kadınların birçoğu fındık bahçelerinin satıldığını ya da kocalarının ailelerinin bahçelerle ilgilendiğini ifade etti. Ancak yine de fındık tarımı ile kendi başına uğraşan kadınlara da rastladım. Hasret (40, ev hanımı) şöyle anlatıyor:

Fındık işlerinde bazen çok zorlanırdım, o zaman kendi kendime çok duygulanırdım. Eşim buradayken bana hiçbir şey yaptırmazdı çünkü. Sonuçta her ne kadar o oradan telefon ile her şeyi ayarlasa da ben de gidip orada işler ile ilgilenirdim. Sonuçta kocam orada olmadığı için ben ilgileniyordum. Bir gün patoz vardı, ben bir yandan yapıyorum bir yandan ağlıyorum. Sonra bir işçi gördü, 'Abla, sen git otur dinlen biraz çok yoruldu biz hallederiz' dedi.

Bir kere daha vurgulamak gerekirse, geride kalan kadınlar her işi kendileri yapmak zorunda kalmaktan aslında çok da memnun değillerdir. Bu kadar sorumluluğu yüklenmek zorunda kalmak hem kendilerini çok fazla yormakta hem de alışageldikleri kadınlık-erkeklik rollerinin dışına çıktığı için bu durumu kabul etmekte zorlanmaktadırlar. Bu "zorunlu güçlenme" (Kalaycıoğlu, et.al, 2010) kadınları verdikleri kararlar sayesinde önceki durumlarına göre daha güçlü bir hale getirirse de kadınlar, hâlâ geleneksel bir çevrede yaşadıkları için diğer evli çiftlerle aynı koşullar altında olmamanın psikolojik zorluğunu da deneyimlemektedirler. Oysa görüşme yaptıklarından bazıları "evde bir erkeğin olmamasına" alışkın olduklarını ifade etmektedir. Evde bir erkeğin olmaması ile kast ettikleri ise bazılarının babasının çok küçük yaşta ölmesi, bazılarının babasının da tıpkı kendi eşi gibi çalışmak için yurtdışına, Almanya'ya göç etmesidir. Ancak bu durumdaki kadınların hepsi şu anda yaşadıkları deneyimlerinin çok daha farklı olduklarını belirtmeden geçemiyor. Aslında bir zamanlar çocuk olarak deneyimledikleri, dolayısıyla farkında olmadıkları zorlukları, kendileri anneleriyle aynı konuma gelince ancak fark edebiliyorlar. Zira o dönemler o sıkıntıları çeken kendileri değil, "anneleriydi".

F. Sosyal Hayattaki Değişiklikler

Fatsa'daki gibi geleneksel bir toplumda evli bir kadın olmak genellikle, kadının artık kocasıyla ya da kocasının anne-babasıyla birlikte oturduğu ayrı bir evi olması ve kadından kocasının sorumlu olması demektir. Kadın, gelenek tarafından belirlenmiş hane içindeki görevlerini yerine getirirken hane dışındaki işler ve evin geçimi "erkek işidir". Geleneksel yapı, evlenenmiş genç kız üzerindeki koruyucu tavrı bir parça gevşeterek, evli kadına biraz daha geniş bir hareket alanı sağlar. Böylece evli bir kadın, evlilik öncesine göre daha fazla sosyalleşebilmektedir. Bu sosyalleşme alanı,

kocasının da izni olması kaydıyla genişleyebilmekte ve kadına bir dereceye kadar özgürlük sağlamaktadır.

Oysa kocaları çalışmak üzere Japonya'ya giden kadınlar, "evli" olmalarına rağmen bu haklardan mahrum kalmaktadırlar. Fatsa'da eşleri gittikten sonra geride kalan kadınlar, toplum tarafından "dul" kadın muamelesi görmektedirler. "Dul" hukuken sadece eşi ölmüş ya da eşinden boşanmış kadın/erkeği tanımlamak için kullanılan bir sıfat iken, kadın için "dul" sıfatı kullanılması geleneksel toplumlarda daha farklı bir anlam taşımaktadır. Toplumun gözü evli ya da bekar kadına göre "dul" kadının çok daha fazla üstündedir, bu nedenle geniş aile tarafından daha fazla korunmaya çalışılmaktadır.

Görüşme yaptığım kadınlar, sanki eşleri ölmüş ya da boşanmışlar gibi evlilik hayatının içinde tek başlarına kaldıkları için kendilerini "dul" olarak tanımlıyorlardı. Bu durum, kocaları gittikten sonra ailelerinin ve toplumun kadına karşı tutumunda gözlemlenen değişiklikti. Zira görüşmeler sırasında kadınlar, bu durumun kendilerinin tercihi olmadığını, toplumun onları öyle tanımladığını ifade ettiler. Evlilik bağı korunsun bile kocanın fiziken yokluğu, toplum nazarında kadının daha dikkatli davranmasını gerektiren bir durum olarak dayatılmaktadır.

"Dul" kadının toplum açısından bu kadar dikkatle izlenmesinin nedeni kadının namusudur. Namustan kasıt, kadının bir erkekle evlilik dışı herhangi bir yakınlaşma yaşamamasıdır. Burada yakınlaşma sadece konuşmaktan cinsel ilişkiye uzanan geniş bir yelpazedeki davranışlardan biri olabilir. Dul bir erkek için bu tür baskı mekanizmaları nadiren işletilirken, kadın için sıkı kurallar söz konusudur. Daha önce de tartışıldığı üzere Japonya'daki kocalar da "dul" kabul edilebilir, ama bu durum onların özel olarak korunup kollanmalarını, hayatlarının kısıtlanmasını gerektirmez. Nitekim yazının başında erkeklerin Japonya'dayken başka kadınlarla ilişkiler yaşayabildiklerini, kadınların da bunu "hak", "ihtiyaç" gibi nedenlerle meşrulaştırmaya çalıştıklarını ifade etmiştim. Oysa böyle bir durum kadın için asla söz konusu olamayacağı için eşleri gittiği andan itibaren kadınlar, toplum içinde iki kat daha dikkatli davranma zorunluluğu hissetmektedirler. Eşleri gittikten sonra iletişimde oldukları, aile içinden olmayan her erkekle belli bir mesafeyi korurlar ve bu durum sosyal hayatlarına önemli kısıtlamalar getirir. Leman (40, ev hanımı) şöyle anlattı:

Kocam gittikten sonra çok dikkat etmek zorunda kaldım. Sonuçta tek başına kadın olarak kalıyorsun. Etraf laf etmeye dünden hazır zaten. O yüzden elimden geldiğince dikkat etmek zorundaydım. Mesela benden küçük ya da büyük fark etmez eve usta gelirdi, sonuçta erkek, hepsine 'abi' derdim, yanlış anlamasın, yanlış gözle bana bakmasın diye.

Leman'ın da belirttiği gibi kadının kendini kısıtlamaktan başka bir şansı yoktur, çünkü üzerlerindeki sosyal baskı son derece güçlüdür. Üstelik bu toplumda yetişmiş kadınlar oldukları için muthelemen daha küçük yaşlardan itibaren bu baskıyı, kocanın yokluğunda böyle davranılması gerektirdiğini de içselleştirmiş durumdadırlar. Kendileri bu düşünce yapısını içselleştirdikleri için aksi yönde hareket

etmeleri mümkün olmamakla birlikte, yine de dedikodu korkusu onları tedirgin etmektedir. Sevcan (35, devlet memuru) bunu şöyle ifade etti:

Burası küçük yer, insanlar her şeyi konuşuyorlar... Sonuçta senin de adın burada ‘dul’ oluyor. Bakışlar, konuşmalar değişiyor. Sürekli yaptığın hareketlere dikkat etmek zorundasın. İnsanoğlu ‘başına bu da gelmez’ demesin, her şey geliyor insanın başına.

Kadınların, sosyal baskı nedeniyle yaşadıkları sıkıntılar hayatlarını daha da zorlaştırmaktadır. Bir yandan aslında olmadıkları bir statüyü, “dulluğu”, kabul etmek zorunda bırakılırlar. Öte yandan bunu kabullenmekle işler hallolmaz, sürekli “dedikodu”, “laf çıkması” endişesini de taşırlar. Bunlara ek olarak erkeğin gidişiyle birlikte artan sorumlulukları nedeniyle ev dışında daha fazla zaman geçirmek zorunda kalırlar. Ancak bu da kendilerini bir gerilimin ortasında bulmalarına neden olur. Aynur (46, ev hanımı) gerilimi ve yaşadığı sıkıntıları şöyle anlattı:

Ev işleriyle uğraşırken bir yandan çocuklarla uğraşıyorsun tek başına. Çocukları okula yazdır, onların buraya alışmalarına yardımcı ol, her şeyle ben ilgilendim. Bu sırada bir de her zaman rahatça işinizi yapamıyorsunuz burda. Yani demek istediğim, sürekli dışarıda olunca bu sefer de laf oluyor ‘neden sürekli dışarıdasın?’ diye. Ee ne yapayım, bankaya gidilecek, fatura yatırılacak, çocukların okuluna gidilecek, ustalarla görüşülecek. Bunların hepsini ben tek başıma bir günde nasıl yapayım? Her gün dışarı çıkmam gerekiyor ama buralarda o bile sıkıntı. Hemen laf oluyor ‘aman nasıl da her gün dışarıdasın?’ diye. N’apayım ya? Zaten aile Ünye’de, babam var orada. Nasıl gelsin benim yanıma sürekli yardım etsin bana? Her şeyi ben yapmak zorundayım tek başıma.

Önce sanki sadece eşinden ayrı bir yaşama katlanmak gibi görünen süreç, ilerledikçe kadın için yeni zorluklar doğurmaktadır. Kocanın haneden ayrılmasıyla kadının sadece sorumlulukları artmakla ve etkinlik alanı genişlemekle kalmaz, toplumsal statüsü de “evli kadından” “dul kadına” dönüşür. Bu dönüşüm kadını, aile büyüklerinin, geniş aile üyelerinin, hatta çoğu zaman aile üyesi olmayan ama yakın çevreden kişilerin (komşu, tanıdık, arkadaş vs.) hem sözlü hem de psikolojik müdahalesine açık hale getirir. Daha önce evli statüsüyle bir parça davranış serbestisi ve nispeten kendi kontrolünde bir hareket alanı kazanan kadın, erkeğin göçüyle bu imkândan mahrum kalır.

Fatsa’da geride kalan kadınlardan bazıları, kendilerine uygulanan baskıyı bir parça olsun kırabilmek ve ev dışında da kendilerine yaşam alanı oluşturabilmek için çalışmaya başlamış. Kadının çalışma kararı alması da kolay olmamış. Kadının çalışma talebinin kabul edilmesinin iki koşulu var. Bunlardan ilki görüşme yaptığım kadınlardan olan Sevcan’ın durumuna düşmek, yani göç süreci sonunda erkek tarafından terk edilmek. Bu durumda çocuklarıyla birlikte ailesinin geçimini sağlamak Sevcan’a kaldığı için ailesi itiraz edememiş. İkinci koşul ise aile büyüklerini ikna etmek. İlk durumda kadının çalışmasına daha kolay rıza gösterilirken, ikinci durumda yine kadın ailelere karşı önemli bir mücadele vermek zorunda kalıyor. Çalışma hakkını elde eden kadın ise en azından ev ve yakın çevresi dışında gördüğü,

sosyalleştiği farklı bir ortama sahip oluyor. Eşi gittikten 8 yıl sonra çalışmaya başlayan Zeynep durumunu şöyle anlatıyor:

Canım çok sıkılıyordu artık evde oturmaktan. Benim annem de çok despot bir kadın. Sonuçta sen de bilirsin Gürcüleri. Annem çok genç yaşta dul kaldığı için, çok disiplinliydi. ‘Aman söz olur, aman laf olur’ diye diye bizi çok sıkı büyüttü. Kocam gittikten sonra da annemin despotluğu devam etti. ‘Aman kocan yok diye laf ederler’ diyerek doğru dürüst giyinemedim bile. Aslında benim kocam olsa hiç karışmaz öyle şeylere, aman kıyafetmiş aman gezmeymiş hiç umurunda olmaz. Ama annem öyle değil. Biz küçükken de öyleydi, kocam gidince de öyle oldu.

Görüşme yaptığım kadınlara, Fatsa’da kimlerle sosyalleştiklerini sorduğumda, genelde yakın ve uzak aile üyeleriyle ve aile dostlarıyla görüştiklerini söylediler. Eşleri Japonya’ya giden kadınlar olarak birbirleriyle görüşüp görüşmediklerini sordum. Birçoğu birbirini tanıdığı için eşleri gittikten sonra ilk başlarda “eşleri Japonya’ya giden kadınlar” olarak görüştiklerinden söz etti. Bu görüşmeler ufak gruplar halinde ya da birebir olarak genelde ev ziyareti şeklinde oluyormuş. Görüşmelerde birbirleriyle sıkıntılarını paylaşıyorlarmış. “Çekenin derdini çeken anlar” diye düşünerek birbirlerine tutunuyorlarmış fakat zaman içinde bu dayanışma mekanizması işlemez hale gelmiş. Nedenini sorduğumda hemen hemen hepsi “dedikodu” yapıldığını söyledi. Şimdi daha az görüşür hale gelmişler ya da hiç görüşmemeye başlamışlar. Sevcan zamanla nasıl daha az görüşmeye başladıklarını şöyle anlatıyor:

Önceden kocası Japonya’da olan kadınlar olarak görüşürdük. Birbirimize derdimizi sıkıntımızı anlatırdık ama bir yere kadar. Burası küçük yer sonra herkes her şeyi konuşmaya başlıyor. Artık sadece merhabamız var. Sadece 1-2 tanesiyle görüşürüm hâlâ. ‘Japonzedeler’ derdik kendimize.

Görüldüğü üzere Japonya’da erkekler kendi aralarında bir dayanışma mekanizması kurup bunun işlemlerini sağlayabilirken, geride kalan kadınlar için bu bile mümkün olmamaktadır. Geleneksel aile ve toplum yapısı, toplumun gözünde “dul” olarak nitelendirilen kadının her hareketinin, her sözünün bir dedikodu malzemesi olması, çok insani bir ihtiyaç olan derdin paylaşılmasını bile mümkün kılmamaktadır. Geride kalan kadınlar için kendi deneyimlerini en iyi anlayabileceklerle dayanışmak, bu nedenle, neredeyse imkânsız hale gelmektedir.

IV. Sonuç

Göç çalışmalarında özellikle göçmenin kendi deneyimleri üzerine durulsa da son birkaç yıldır göçün geride kalan aileler üzerindeki etkisi de önem kazanmaya başlamıştır. Bunun nedeni göçün sadece gidene değil, aynı zamanda geride kalanı da, belki daha zorlu bir süreçle baş başa bırakmasıdır. Bu çalışmada erkek göçünün geride kalan çekirdek aileyi, özellikle kadını nasıl etkilediğini Fatsa örneğinde irdelemeye çalıştım. Göç kararının süreçleri, kadının sürece katılımı ve etkisi, geride kalan kadının çocuk ve geleneksel aile ile ilişkiler, hane içi ve dışı sorumluluklar, kadının göç sonrası toplumsal konumu konularını çalışmanın merkezine aldım.

Çalışma, kocanın Japonya'ya göçünün kadının, ve eğer varsa çocuğun, hayatında travmatik etkiler yarattığını ortaya koymaktadır. Kadın, kocanın gidişine âdeta seyirci kalmakta, hayatını derinden etkileyecek bu kararda söz hakkı neredeyse bulunmamaktadır. Kendi ailesinden ve kocasının ailesinden zaman zaman destek almakla birlikte, kocanın gidişyle kadının hane dışı dünyayla olan bütün ilişkilerini yeniden düzenlemesi ve bu yorucu ama zorunlu öğrenim sürecinde tek başına mücadele etmesi gerekmektedir. “Kendi işini kendi halledebilir” hale gelen kadın için bu durum, bir tür “güçlenme” olarak yorumlanabilir. Ancak yapılan görüşmelerde kadınların bu süreci yıpratıcı, hatta bir arada olması beklenen geleneksel karı-koca ilişkisine aykırı bir halde buldukları için üzücü buldukları anlaşılmaktadır.

Önce kocasının gidişine, hemen ardından yalnız yaşamaya ve toplumun “yalnız yaşayan bir kadın” olarak kendinden beklediği ölçüde hareketlerini yeniden kısıtlamaya alışan, çocukları ve hanesi için tek otorite haline gelen kadın, er ya da geç kocanın dönmesi durumunda bu defa yeniden bir arada yaşama alışkanlığını kazanmak, kaybolan karı-kocalık ilişkisini çoğu zaman önemli eksiklerle yeniden kurmak, olmayan baba-çocuk ilişkisinin yapıcı ve uzlaştırıcı aktörü olmak zorunda kalmaktadır. Dolayısıyla süreç, özellikle uzun ayrılıklarda, ne gidişte ne dönüşte kadının lehine işlemektedir.

Zorunlu ayrılığı istememelerine, geleneksel evlilik kurumunun vaat ettiklerinin eksikliğine, sosyal çevrelerinin kendilerini evliyken “dul” olarak nitelendirip üzerilerine “namus” adı altında daha da yük bindirmesine, bile göre aldatılmalarına ve bütün bunları açıkça ifade edemeseler de aslında farkında olmalarına rağmen Fatsalı kadınlar, ne yazık ki, bu süreçten sadece geleneksel toplum yapısının bir kere daha, üstelik kadın için katlanılması çok daha zor koşullar yaratarak üretilmesine hizmet etmektedirler. Japonya'ya emek göçü, Fatsa'nın ekonomik yapısında kalıcı bir değer sağlamadığı gibi kadının konumu açısından bakıldığında toplumsal açıdan da bir zihniyet dönüşümüne neden olmamaktadır.

Çerçeve Hikâye:

Bir Japon, Bir Filipinli, İki Türk...

Bir fıkranın ilk cümlesi izlenimi veren bu başlık, aslında, Fatsa'dan Japonya'ya göçün belki de en sıradışı hikâyesinde bir kadınla dört çocuğun durumunu özetliyor. Şu an ailesiyle birlikte Fatsa'da yaşayan ve evhanımı olan Aylin (38), tahmin bile edemeyeceğim bir kadın hikâyesi ile çıktı karşıma. Görüşme yaptığım diğer kadınların tamamından farklı olarak Japonya ile ilişkisi kocasının göçü ile kurulmayan bir kadın Aylin. Öyle ki bütün erkek göçmenler arasında, karşıma çıkan yegane kadın göçmen. Türk bir tanıdıklarının restoranında garson olarak çalışmaya gitmesiyle 1992'de başlayan Japonya göçü, orada patronuyla evlilik kararı almasıyla sonuçlanmış. Lakin, o sırada eşi zaten bir Japon'la evliymiş. Anlaşmalı bir evlilik olmasına rağmen, şimdiki kocasının Japon eşinden bir de oğlu varmış: Bugün 17 yaşında olan Mert. Dahası bundan öncede eşinin Filipinli bir kadınla ilişkisinden doğan bir de kızı var: Ebru (18). Dolayısıyla Aylin, eşiyle evlenme kararı aldığı anda bu çocukların da ailesinin bir parçası olmasını kabul etmiş. Daha sonra kendisinin de bu evlilikten 2 çocuğu olmuş: Dilara (12) ve Derya (6).

Ebru, dört yıldır Fatsa'da Aylin ve ailesi ile yaşıyor. Başta Fatsa'ya gelmek istememiş, “ama babasının içine sinmedi. Onu orada bırakamadı.” diyor Aylin. Mert de küçükken sünnet olmak için gelip bir yıl Fatsa'da kalmış. Şimdi Japonya'da annesi ile yaşıyormuş ama o da babasıyla birlikte yaşamak istiyormuş. 18 yaşını doldurduktan sonra Fatsa'ya dönecekmış. Aylin'in çizdiği tablodan kocasının çocuklarına bağlı bir baba olduğu anlaşılıyor. Dolayısıyla hiçbirini “yuvanın” dışında bırakmamaya gayret ediyor. Ancak bu çocukların bu yuvaya dahil olabilmesinde en büyük rol yine Aylin'e düşüyor. Zira ne kadar iyi niyetli olunursa olunsun hem aile içinde üveylik durumuna hem de toplum içinde farklı kültürden olma sorununa çözüm üretmek kolay olmuyor:

Ebru, 4 yıldan beri bizimle beraber kalıyor. Türkçeyi artık çok güzel konuşabiliyor. [...] Tabii ki ilk başlarda çok zordu, hem onun için hem bizim için. Fakat iki taraf da çok uğraştı ilişkileri korumak için. Ebru da çok değişti zaten. Sonuçta buralara göre çok farklı bir çocuk. Alışması kolay olmadı. Kültür farkı çok fazla. O çok rahat bir ortamdan geliyor. Burası öyle değil ama. İnsanlar her şeyi konuşuyorlar. Örf ve âdetler açısından onunki çok farklı, bizimki çok farklı. Alışana kadar çok zorlandık. Hepimiz için çok zordu. Sürekli okulda öğretmenleri beni çağırıyor okula. Sonuçta çok rahat bir çocuk, kız-erkek ilişkileri olsun, diğer konular olsun. Fakat babamızdan çok fazla korkarız. O tam bir Osmanlı erkeği. Ama yine de Ebru kendi bildiğini okur. O yüzden ben de diyorum artık öğretmenlerine ‘En küçük şeye beni çağırmayın’ diye.

Aylin, göçün getirdiği bütün zorluklara tuz biber olan sorunlara rağmen direnmeyi ve kendi istediği hayatı yaşamayı seçmiş. Ancak sözlerinden bu hayatın özellikle duygusal yükünün önemli bir bölümünü onun sırtladığı anlaşılıyor:

Benim için de çok zordu tabii ki ama ben bunların hepsini biliyordum zaten evlenirken. Sonuçta kocam bunların hiçbirini benden gizlemedi. Ben bunları bilerek evlendim ve sonuçta başa gelen de çekilir. [...] Çok çaba harcadık. Biz zaten burada yaşayan ailelere göre çok farklıyız. İnsanlar bu durumları kendilerine göre çok farklı yorumluyorlar ama bizim aile yapımızı Fatsa kaldıramaz. Sen de bilirsin buraları, insanların nasıl konuştuklarını. Biz tamamen farklı bir aileyiz. O yüzden de zaten çok fazla insan ile görüşmem çünkü buradaki herkes bizi anlayamaz. Bana benim ailem yeter ayrıca, dışarıdan kimseye de ihtiyacım yok.

Olumlanabilecek bütün özelliklere rağmen, en başta tercihlerini kendinin yapmış olmasıyla Aylin farklı bir portre çizse de aslında bir anlamda geleneksel yapının yeniden üretimini destek aktörlerden biridir.

Kaynakça

- Abadan-Unat, N. vd. (1975). *Göç ve Gelişme: Uluslararası işçi göçünün Boğazlıyan ilçesindeki etkileri üzerine bir inceleme*. Ankara: Ajans-Türk Matbaacılık Sanayi.
- Abadan-Unat, N. (1977). Implications of Migration on Emancipation and Pseudo-Emancipation of Turkish Women. *International Migration Review*, 11(1), 31-57.
- Abadan-Unat, N. (2006). *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Boehm, D. A. (2008). "Now I Am a Man and a Woman!": Gendered Moves and Migrations in a Transnational Mexican Community. *Latin American Perspectives*, 158(35), 16-30.
- Cohen, J. (2001). Transnational Migration in Rural Oaxaca, Mexico: Dependency, Development, and the Household. *American Anthropologist*, 103(4), 954-967
- Coşkun, Y. ve Türkyılmaz, A.S. (2009). Analyzing the Aspects of International Migration in Turkey by Using 2000 Census Results. In İçduygu, A. ve Kirişçi, K., *Land of Diverse Migrations: Challenges of Emigration and Immigration in Turkey* (s. 365-440). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Desai, S. ve Banerji, M. (2008). Negotiated identities: Male migration and left-behind wives in India. *Journal Of Population Research*, 25, 337-355.
- Drotbohm, H. (2010). Gossip and social control across the seas: targeting gender, resource inequalities and support in Cape Verdean transnational families. *African and Black Diaspora: An International Journal*, 3(1), 51-68.
- İçduygu, A. ve Sirkeci, İ. (1998). Changing Dynamics of the Migratory Regime between Turkey and Arab Countries. *The Turkish Journal of Population Studies*, 20, 3-16.
- Engel, B.A. (1986). The woman's side: Male out-migration and the family economy in Kostroma province. *Slavic Review*, 45(2), 257-271.
- Fidan, F. ve Fidecioglu, A. (2010). Türkiye'den Almanya'ya Göç Sürecinde Geride Kalan Kadınlar: Almanyalı Beylerin Fedakar Eşleri. *Yardım ve Dayanışma Dergisi*, 1, s.29-39. http://www.sydg.gov.tr/site_kutuphane/upload/kutuphane/1281344270r1769.Yrd._Doc._Dr._Fatma_FIDAN_Dr._Ahmet_FIDECIOGLU.pdf adresinden alıntılanmıştır.
- Gordon E. (1981). An analysis of the impact of labor migration on the lives of women in Lesotho. *Journal of Development Studies*, 17(3), 59-76.

- Hadi, A. (1999). Overseas migration and the well-being of those left behind in rural communities of Bangladesh. *Asia-Pacific Population Journal*, 14(1), 43-58.
- İçduygu, A., Sirkeci, İ. ve Muradoğlu, G. (2001). Socio-Economic Development and International Migration: A Turkish Study. *International Migration*, 39(4), 39-61.
- Kadioğlu, A. (1994). Impact of Migration Experiences on Gender Roles: Findings of a Field Research in Turkey. *International Migration*, 32(4), pp.533-560.
- Kalaycıoğlu, S., Çelik, K. ve Beşpınar, F.M. (2010). "Gitmek mi Zor Kalmak mı?": Avrupa'ya Erkek Göçü ve Geride Kalan Kadının Gözünden Göç Deneyimi. *Journal of Faculty Letters*, 27(1), s.123-146.
- Kıray, M. (1976). The Family of Immigrant Worker. In Abadan-Unat, N. (Ed.), *Turkish workers in Europe 1960-1975: a socio-economic reappraisal* (s.210-234). Leiden: Brill
- Koç, İ. ve Onan, I. (2004). International Migrants' Remittances and Welfare Status of the Left-Behind Families in Turkey. *International Migration Review*, 38(1), 78-112.
- Mahler, S. J. (2001). Transnational Relationships: The Struggle to Communicate Across Borders. *Identities*, 7(4), 583-619.
- Malkin, V. (2004). "We Go to Get Ahead": Gender and Status in Two Mexican Migrant Communities. *Latin American Perspectives*, 138, 31(5), 75-99.
- Mynitti, C. (1984). Yemeni Workers Abroad: The Impact on Women. *MERIP Reports*, 124, Women and Labor Migration, 11-16.
- Nguyen, L., Yeoh, B.S.A. ve Toyota, M. (2006). Migration and the Well-Being of the 'Left Behind' in Asia. *Asian Population Studies*, 2(1), 37-44.
- Osella, F ve Osella, C. (2000). Migration, Money and Masculinity in Kerala. *Journal of Royal Anthropological Institute*, 6, 117-133.
- Pribilsky, J. (2004). 'Aprendemos a convivir': conjugal relations co-parenting, and family life among Ecuadorian transnational migrants in New York City and the Ecuadorian Andes. *Global Networks*, 4(3), 313-334.
- Reeder, L. (2001). Conflict across the Atlantic: Women, Family and Mass Male Migration in Sicily, 188- 1920. *International Review of Social History*, 46, 371-391.
- Taylor, E. (1984). Egyptian Migration and Peasant Wives. *MERIP Reports*, 124, Women and Labor Migration, 3-10.
- Yabuki, T.S., Agadjanian, V., Sevoyan, A. (2010). Husbands' labor migration and wives autonomy, Mozambique 2000-2006. *Population Studies*, 64(3), 293-306.

Özet: Bu çalışmanın temel amacı, 90'lı yıllardan itibaren kocalarının Fatsa'dan (Türkiye) Nagoya'ya (Japonya) göç etmesinin ardından kadınların iktidar, güç ve cinsiyet rolleri açısından değişen hayatlarını daha iyi anlamaktır. Çalışma, özellikle kadınların hane içindeki kontrolünün artıp artmadığını, aile ile ilgili konularda karar verme süreçlerindeki rollerinin güçlenip güçlenmediğini, göçmen eşi olarak toplumdaki statülerinin değişip değişmediğini ve eğer bu soruların cevabı olumlu ise bu güçlenmenin/değişikliğin hangi dereceye kadar yaşandığını odağa almaktadır. Çalışma sorusu, aynı zamanda, toplum genelinde böyle bir göçün kadınların yaşamındaki kalıcı değişiklikleri yansıtan geniş perspektifli resmin daha iyi anlamlandırılabilmesine de imkân tanımaktadır.

Anahtar sözcükler: Nagoya (Japonya), Fatsa (Türkiye), Uluslararası işçi göçü, erkek göçü, geride kalan kadınlar

Chinese or Japanese, Whose Work is This?

Women Behind a Migration Story from Fatsa To Nagoya

Abstract: The aim of this study is to understand how women's lives have changed in terms of authority, power and gender roles after their husbands' migration from Fatsa (Turkey) to Nagoya (Japan) since the beginning of the 1990s. The study mainly focuses on the changes in the authority of women within the household, the role of women in decision-making processes concerning family issues, and their social status as wives of migrants in their hometown. The research question also provides an opportunity to shed light on a further point to grasp the meaning of the whole picture of the society reflecting permanent changes in women's lives after migration.

Keywords: Nagoya (Japan), Fatsa (Turkey), International Labour Migration, Male Migration, Women Left Behind